

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
**Стресостійкість банківської системи
України**

Студента 2 курсу 7м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Пилипенка Сергія
Миколайовича

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Сушко Наталія
Мар'янівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	6
РОЗДІЛ 2. СТАН СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	22
2.1. Аналіз та показники стану стресостійкості банківської системи України ..	22
2.2. Оцінка та показники стану стресостійкості банків України.....	28
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	39
3.1. Альтернативна система класифікації факторів та індикаторів загрози стресостійкості в банківському секторі	39
3.2. Обґрунтування напрямів посилення стресостійкості банківської системи України	47
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	65
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. Банківська система – одна з найважливіших і невід’ємних структур ринкової економіки. Роль банківської системи в розвитку економіки України в значній мірі залежить від її фінансової стійкості до зовнішніх кризових проявів. Найбільш важливим індикатором, який характеризує фінансову стабільність окремих банків і банківської системи в цілому, є стресостійкість.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що в сучасних умовах банківська система залежить від численних негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, котрі суттєво впливають на зміну її стійкості, зокрема стресостійкості. Банківська система являється ключовим механізмом формування та використання фінансових ресурсів та забезпечує функціонування динаміки інвестиційного процесу, а також здійснення фінансових зобов’язань. Саме тому достатня стресостійкість банківської системи є запорукою ефективних протидій від впливу зовнішніх загроз.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню основних аспектів складної і багатопланової проблеми стабілізації банківської системи присвячені праці багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних економістів: українських вчених М. Д. Алексєєнко, О.Д. Василика, А.С. Гальчинського, О.В. Дзюблюка, Д.В. Полозенка, В.М. Федосова; західних економістів Г. Асхауера, Б. Бухвальда, Е. Ріда, П. Роуза, Дж. Сінкі, Тімоті У. Коха. Різні аспекти проблеми стану стресостійкості банківської системи України висвітлені в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених як: О.І. Барановський, К.О. Кушнір, В.В. Коваленко, та ін. Вивчення праць вказаних науковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишаються невирішеними.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення стресостійкості банківської системи України.

Для досягнення мети визначено такі основні завдання:

- вивчити наукові погляди на формування стресостійкості банківської системи;
- провести аналіз та показники стану стресостійкості та кризогенності банківської системи України;
- здійснити оцінку та показники стану стресостійкості банків України;
- розробити альтернативну систему класифікації факторів та індикаторів кризогенності в банківському секторі;
- обґрунтувати напрями розвитку стресостійкості банківської системи України.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення стресостійкості банківської системи України.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти підвищення стресостійкості банківської системи України.

Методи дослідження. У процесі роботи використовувались такі методи досліджень: абстрактно-логічний – для аналізу наукової літератури для системної оцінки; статистично-економічний – для оцінки рівня стресостійкості та кризогенності банківської системи України; системного підходу – для обґрунтування висновків та надання пропозицій щодо підвищення стресостійкості банківської системи України.

Інформаційна база дослідження. Відносяться Закони України, інші нормативно-правові акти центральних органів влади, зокрема Постанови та Інструкції НБУ, монографічні дослідження та наукові публікації вчених-економістів. Інформаційні джерела для аналітичних розрахунків обмежуються фінансовою звітністю банківських установ, офіційними даними НБУ та відомостями, що розміщені на офіційних сайтах означених установ.

Практичне значення одержаних результатів. Основні висновки та практичні рекомендації дипломної роботи можуть бути застосовані в практиці для забезпечення підвищення стресостійкості банківської системи України в цілому та окремих банківських установ зокрема.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Пилипенко С.М. Теоретичні аспекти управління стресостійкістю банківської системи управління //Управління діяльності фінансових установ: зміни стереотипів: зб. наук. ст. студ. заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2019. – 308 с. (С. 186-192).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 77 сторінок. В роботі представлено 9 таблиць, 7 рисунків, 4 додатків та використано 74 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1.

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Наслідки останньої світової фінансової кризи засвідчили, що настання високого рівня фінансово-кредитного ризику в країні зумовлено глобальними і національними дисбалансами як у банківській сфері, так і в економіці загалом, недосконалістю системи регулювання діяльності банків, відсутністю адекватного інструментарію оцінки їх ризиків та дією інших негативних чинників [26, с.60].

З метою недопущення нової хвилі фінансової кризи Базельський комітет прийняв нові рекомендації (Базель III) щодо регулювання та нагляду за діяльністю банків. Унаслідок цього останніми роками архітектура банківського регулювання і нагляду зазнала значних змін на рівні як концепції, так і методології [34, с.128]. Це поставило на порядок денний впровадження нових підходів, механізмів та аналітичного інструментарію для забезпечення одночасно збалансованого економічного розвитку і фінансової стабільності в країні. У контексті зазначеного важливим є оцінювання стресостійкості банківської системи країни в цілому, а також пошук шляхів її зміцнення.

Банківська система тісно взаємопов'язана з економікою країни. Будь-які негативні чинники мають певний вплив на діяльність банків. І навпаки, виникнення кризових явищ в банківській системі впливає на розвиток економіки країни в цілому. Тому ключовим чинником розвитку банківської системи є його стійкість до негативних процесів. Більшість науковців розглядають саме фінансову стійкість банківської системи, а стресостійкість розглядається як чинник впливу визначення рейтингу банку [61, с.81].

Вперше поняття «стресостійкість» з'явилося в VIII ст. до н. е. і використовувалось у сфері медицини, зокрема психології, з точки зору якої вона розглядається як системна динамічна характеристика, що визначає здатність людини протистояти стресовій дії або долати численні стресогенні ситуації, активно перетворюючи їх або пристосовуючись до них без шкоди для

свого здоров'я і якості виконуваної діяльності [19, с.55].

З економічної точки зору, термін «стресостійкість банківського сектора» став активно вживатися під час світової фінансової кризи 2008 р., однак так і залишився не до кінця дослідженим. Окремі наукові дефініції поняття «стресостійкість банківської системи» узагальнено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Окремі наукові дефініції поняття «стресостійкість банківської системи»*

Автор	Визначення
О.Б. Афанасьєва [2, с.91]	Стресостійкість банківського сектора - це здатність банків до здійснення функцій фінансового посередництва (включаючи отримання прибутку і забезпечення збалансованої діяльності) незалежно від зовнішніх шоків і тривалої економічної нестабільності (значного погіршення ключових параметрів макроекономічного середовища, посилення безробіття, негативної динаміки фінансових ринків тощо)
В.І. Гаркавенко [9, с.109]	Під стресостійкістю банківської системи розуміється здатність банківської установи стабільно функціонувати, не зважаючи на негативні впливи зовнішніх та внутрішніх чинників, при цьому зберігши достатню ліквідність та залишатись у достатньо стійкому стані.
В.В. Коваленко [20, с.70]	Під стресостійкістю у банківському секторі доречно розуміти здатність банків протидіяти накопиченню зовнішніх суперечностей, диспропорцій, деструктивних явищ і процесів до такого рівня, який би не перевищував адаптивні можливості банківського сектора, не порушував стійкість його розвитку і рівновагу.
М.І. Романова [56, с.133]	Стресостійкість банківського сектора асоціюється з можливістю боротьби з порушеннями механізму функціонування банківської системи, втратою її стійкості і рівноваги, а також виникненням масштабних негативних ефектів для фінансового сектора та економіки в цілому.
М.В. Старинський [58, с.37]	Стресостійкість банківської системи – це здатність системи адаптувати свою структуру та функції в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх фінансових ризиків таким чином, щоб система зберігала таку якість функціонування, що вимагається (тобто виконувала свої задачі в повному обсязі).
Д.В. Хоружий [61, с.85]	Стресостійкість - спроможність банківської системи зберігати задану якість функціонування за умови впливу на неї зовнішніх та внутрішніх фінансових ризиків, тобто встановлює ступінь стійкості системи по відношенню до збурюючих впливів.

* Розроблено автором за джерелами: [2; 9; 20; 56; 58; 61]

Огляд наукових джерел виявив лише поодинокі згадування про термін «стресостійкість банківського сектора». Зокрема, О.Б. Афанасьєва під «стресостійкістю банківського сектора» розуміє здатність банків до здійснення функцій фінансового посередництва (включаючи отримання прибутку і

забезпечення збалансованої діяльності) незалежно від зовнішніх шоків і тривалої економічної нестабільності (значного погіршення ключових параметрів макроекономічного середовища, посилення безробіття, негативної динаміки фінансових ринків тощо) [2, с.91].

На думку, В.І. Гаркавенко під стресостійкістю банківської системи розуміється здатність банківської установи стабільно функціонувати, не зважаючи на негативні впливи зовнішніх та внутрішніх чинників, при цьому зберігши достатню ліквідність та залишатись у достатньо стійкому стані [9, с.109].

Дещо узагальненим вважаємо визначення, представлене В.В. Коваленко, який під стресостійкістю у банківському секторі пропонує розуміти здатність банків протидіяти накопиченню зовнішніх суперечностей, диспропорцій, деструктивних явищ і процесів до такого рівня, який би не перевищував адаптивні можливості банківського сектора, не порушував стійкість його розвитку і рівновагу [20, с.70].

Достатньо повно розкрив зміст досліджуваного поняття М.В. Старинський, як здатність системи адаптувати свою структуру та функції в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх фінансових ризиків таким чином, щоб система зберігала таку якість функціонування, що вимагається (тобто виконувала свої задачі в повному обсязі) [58, с.37].

Поняття «стресостійкість банківської системи», на перший погляд, асоціюється з термінами «фінансова стійкість», «стабільність банківської системи». Часто поняття «стабільність» і «стійкість» ототожнюють. Проте, незважаючи на їх схожість, вони все ж є різними.

Стабільність передбачає наявність певного терміну функціонування банку і пов'язану з ним динаміку його розвитку. Банк, що стабільно розвивається, ніколи не матиме різких підйомів чи спадів. У свою чергу, стійкість – це здатність банку протистояти внутрішнім та зовнішнім дестабілізуючим чинникам впливу. Стійкість є однією зі складових, що забезпечує стабільність банку [26, с.60].

Вважаємо, що стійкою є банківська установа, яка за своїми показниками (фінансовими, ринковими тощо) відповідає нормативним значенням, які забезпечують стабільність її функціонування. Стресостійкість характеризує здатність банківської установи вчасно реагувати на різкі зміни зовнішнього та внутрішнього середовища для збереження показників в існуючому стані.

Базуючись на існуючих та власних напрацюваннях, пропонуємо стресостійкість банківської системи тлумачити як здатність системи виконувати свої функції та завдання в повному обсягу, підтримуючи при цьому якісне її функціонування, своєчасно реагувати на посилення економічних дисбалансів, волатильності цін на товарних і фінансових ринках, а також дії інших негативних чинників. Такий підхід є спробою зосередити увагу саме на своєчасності реагування банківської системи на появу деструктивних змін, забезпечуючи при цьому повноцінне виконання своїх функцій та завдань.

Світова фінансова криза 2008–2009 років негативно вплинула на реальний і фінансовий сектори економіки та зумовила концентрацію ще більшої уваги на аспектах фінансової стабільності та стресостійкості банківської системи взагалі та окремих банківських інститутів зокрема. Безумовно, важливим в аналізі фінансової стійкості є дослідження того, наскільки вразливою є банківська система до макроекономічних змін. Це можливо шляхом проведення стрес-тестування на різних рівнях – макро- та мікроекономічному [20, с.71].

Стрес-тестування як важливий інструмент ризик-менеджменту в банку виникло на початку 1990-х років. США стали країною, де вперше почали здійснювати тестування банківської системи за умов настання певних стрес-подій. Згодом такий досвід почав запроваджуватися і в країнах Європи [73].

Слід підкреслити, що, окрім макро- та мікроекономічного стрес-тестування, розрізняють теоретико-методичні засади двох типів стрес-тестування: «знизу-вверх» (bottom-up approach) та «зверху-вниз» (top-down approach). У випадку стрес-тестування «знизу-вверх» регуляторний орган може визначати можливі стрес-події та сприяти проведенню банками тестування за власними методиками, після чого результати індивідуальних

тестів агрегуються і визначається можлива реакція на стресову подію всієї банківської системи. Проте існує низка слабких місць у цьому підході. Головним недоліком є те, що результати агрегування індивідуальних результатів стрес-тестів, навіть тоді, коли вони ґрунтуються на єдиних загальних сценаріях і результати індивідуальних розрахунків є достатньо точними, в сукупності можуть характеризуватися високим ступенем неточності [52, с.94].

На погляд деяких науковців [43; 54; 58], результати підходу «знизу-вверх» можуть слугувати лише певним орієнтиром, а не високоточною оцінкою впливу потенційних потрясінь на банківську систему загалом. На нашу думку, підхід «зверху-вниз», безумовно, може забезпечувати зіставність результатів. Проте рівень точності стрес-тестування «зверху-вниз» більшою мірою залежить від якості та доступності банківських даних, що акумульовані національними регуляторами [54, с.100].

Найбільш поширеними є методи проведення стрес-тестування, що відображені на рис. 1.1.

Стрес-тестування передбачає [43, с.55]:

- оцінку показників діяльності банків або банківської системи;
- тестування впливу несприятливих подій на ці показники;
- визначення необхідних заходів для підвищення стійкості банків або банківської системи до подібних несприятливих подій.

Для тестування впливу кризи на банки та банківську систему додатково до базового розробляється мінімум один несприятливий сценарій [43, с.56]:

- несприятливий макроекономічний сценарій не є прогнозом. Він побудований на гіпотетичних припущеннях макроекономічних показників, які призводять до реалізації певних ризиків в суттєвих обсягах;

Рис. 1.1. Методи проведення стрес-тестування банківської системи*

* Складено автором за джерелами [43; 52; 63]

- несприятливий сценарій повинен бути жорстким, але правдоподібним (severe but plausible scenario).

При цьому він не відображає очікувань центрального банку щодо розвитку економіки на найближчий період.

Для успішної організації здійснення стрес-тестування банківською установою необхідно визначити основні етапи його проведення (рис. 1.2).

Варто відзначити, що для забезпечення стресостійкості банківської системи необхідний постійний контроль за ризиками. В міжнародній практиці такий контроль покладено на Базельський комітет з питань банківського нагляду [56, с.33].

Першочергова мета організації Базельського комітету являється вирішення проблеми забезпечення фінансової сталості банківських систем, а також

розробка та введення рекомендацій щодо організації пруденційного регулювання та нагляду для всіх банківських структур, котрі мають повномасштабне міжнародне представництво [20, с.68].

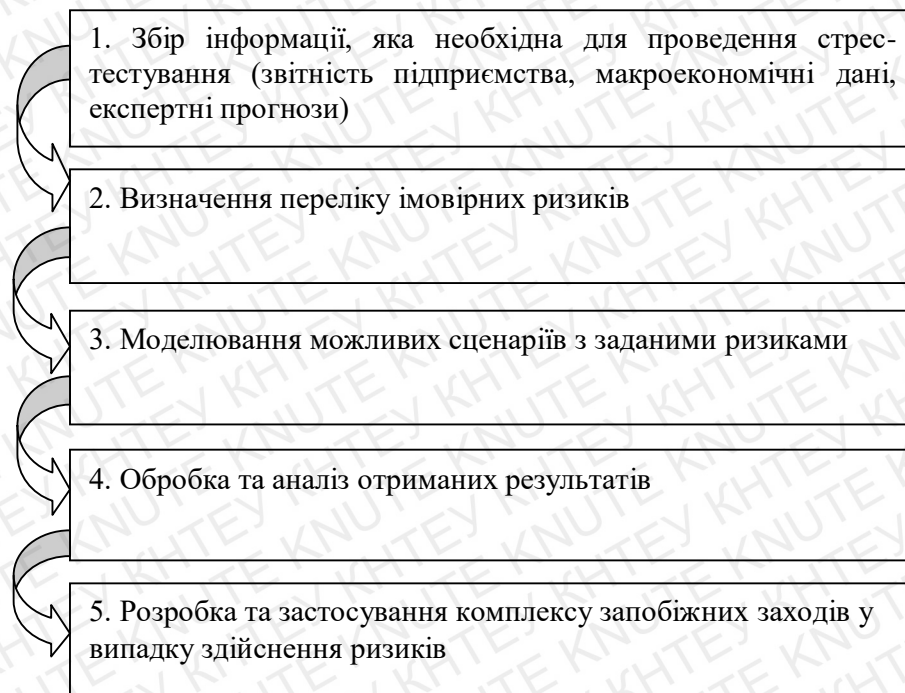

Рис. 1.2. Основні етапи проведення стрес-тестування банків*

* Складено автором за джерелом [28]

Банки зобов'язані виконувати мінімальні вимоги відносно адекватності як основного так і регулятивного капіталу за базовим сценарієм та занижені вимоги за песимістичним сценарієм.

Базельський комітет з питань банківського нагляду на сьогодні є саме тим міжнародним майданчиком, де створюються найкращі світові практики банківського регулювання. Вимоги передбачається поетапно запровадити в Україні, згідно з запланованим графіком, до 2019 року [31].

Отже, Базель III пропонує нові стандарти капіталу та запроваджує три нові коефіцієнти, серед яких два окремі коефіцієнти ліквідності та новий коефіцієнт левериджу. Норми Базель III визначають перелік ключових індикаторів стану стресостійкості банківських систем. Все це спрямоване на зміцнення регулювання, нагляду та управління ризиками в банківському секторі. Нові стандарти капіталу та буфери капіталу мають на меті спонукання банків

збільшувати рівень капіталізації та якість капіталу, порівняно з вимогами Базеля II [64, с.58].

Стійке становище можна вважати лише тоді, коли банк володіє стійким капіталом, має ліквідний баланс, є платоспроможним і задовольняє вимоги щодо якості його капіталу. З метою вдосконалення нагляду і виявлення проблем, котрі ускладнюють діяльність банків, фахівці НБУ регулярно проводять розрахунки, застосовуючи методику щодо виявлення проблемних банків на етапі раннього реагування. Згідно з цією методикою лише 10% банків можна вважати фінансово стабільними [16, с.81].

Згідно з вимогами європейських норм регулювання банківської діяльності, вище керівництво повинно отримувати результати стрес-тестів. Для забезпечення інформованості потрібно створити систему звітності та засіб її надання. На наш погляд, звіти повинні містити таку інформацію [21, с.100]:

- таблиці з усіма розрахунками із зазначенням фактичного кредитного портфеля до застосування стрес-тесту;
- назви сценаріїв, опис та вірогідність настання несприятливих подій;
- зміни вимог до капіталу в результаті реалізації описаних сценаріїв;
- запропоновані дії для мінімізації наслідків стрес-сценаріїв.

За результатами стрес-тестування необхідною є розробка плану дій для мінімізації виявлених ризиків, зокрема посилення контролю за найбільшими недефолтними клієнтами, запровадження інструменту реагування на факти погіршення кредитоспроможності клієнтів на ранніх стадіях.

Можна зробити висновок, що застосування стрес-тестування, незважаючи на відносну суб'єктивність сценаріїв, дає змогу з помірними витратами оцінити стресостійкість банківської організації, потенційні збитки за ризиком при настанні кризових подій, стан власного капіталу та свої можливості покривати ці збитки, а також виділити фактори, значущі для ліквідності. Крім того, стрес-тестування, за умови його регулярного здійснення, дає змогу менеджменту банку володіти інформацією про зміни характеру чинників ризику та ступеня впливу на результати діяльності банку протягом певного часу.

Одним із найголовніших питань для банківської системи України залишається проблема стійкості та надійності банків і планування їх майбутнього розвитку.

Лояльність вкладників установ банківської системи - прихильність клієнтів банків до їх депозитних продуктів і успішність діяльності банку на роздрібному сегменті депозитного ринку, яку визначають: частка банку на ринку роздрібних депозитів; абсолютне зростання роздрібного портфеля вкладів за квартал; відносне зростання роздрібного портфеля вкладів за квартал; досвід роботи на ринку; платіжна репутація банку.

За кожним з двох факторів (стресостійкість банку, лояльність вкладників) банк може набрати від 1 до 5 проміжних балів. Проміжний бал кожного фактора залежить від зваженої суми первинних балів їх складових. Первинні бали за складовими (від 1 до 5) залежать від діапазону значень, в які потрапляє відповідний показник. Стресостійкість банку визначається такими показниками:

Якість активів:

$$\text{Коеф кред резервув} = \frac{\text{Резерви під кредитні ризики}}{\text{Об'єм кредитів}} \quad (1.1)$$

Більш високі значення коефіцієнта свідчать про погану якість кредитного портфеля, оскільки згідно вимог НБУ розмір резервів під кредитні ризики залежить від категорії якості кредитів. З іншого боку, методика рейтингу передбачає, що банки з аномально низькими показниками коефіцієнта кредитного резервування також є більш ризиковими, оскільки це може свідчити про наявність прихованих за допомогою бухгалтерських маніпуляцій кредитних ризиків з метою мінімізації відрахувань на формування резервів.

Якість фондування: приналежність установи банку до членів міжнародних фінансових холдингів, або державна частка капіталу у розмірі ста відсотків формує для банку, що аналізується показник у розмірі 5 балів. Всі інші банки аналізуються шляхом визначення балу через розрахунок 137 середньорічного приросту недепозитних фондів за останні 2 роки, включаючи статутний

капітал, боргові цінні папери, що випущені установою та субординований борг.

$$ROA = \frac{\Pi}{A}, \quad (1.2)$$

де ROA – прибутковість,

Π – прибуток (збиток),

A – середньорічний об'єм активів.

$$Лч = \frac{Лк}{Ча}, \quad (1.3)$$

де Лч – частка ліквідних коштів,

Лк – Ліквідні кошти,

Ча – чисті активи.

$$Дк = \frac{ВК}{Ча}, \quad (1.4)$$

де Дк – достатність капіталу,

ВК – власний капітал, Ча – чисті активи.

- Масштаб діяльності: визначається місцем банку в рейтингу активів НБУ.
Лояльність вкладників визначається такими показниками:

$$MS = \frac{MS}{Op}, \quad (1.5)$$

Де MS - частка банку на ринку роздрібних депозитів,

Од – об'єм депозитів,

Op – об'єм ринку.

$$P_a = P_t - P_{t-1} \quad (1.6)$$

Де P_v - відносний ріст роздрібною портфелю вкладів за квартал,

P – розмір депозитів.

- Досвід роботи на ринку: кількість років існування банку і кількість пройдених фінансових криз.
- Платіжна репутація банку: невиконання вкладів, масові протести вкладників в діапазоні останніх 3 років (1 бал), невиконання вкладів, масові протести вкладників більше 3-х років тому, реалізований дефолт по недепозитним зобов'язаннями (2 бали), реалізований дефолт по недепозитним зобов'язаннями більше 3-х років тому, технічний дефолт за недепозитним зобов'язаннями, реструктуризація, пролонгація заборгованості, державна рекапіталізація (3 бали), технічний дефолт за недепозитним зобов'язаннями, реструктуризація, пролонгація заборгованості, державна рекапіталізація більше 3-х років тому, випадки введення тимчасової адміністрації без попередніх «симптомів» (4 бали), відсутність такого роду випадків (5 бали). При виставленні відповідних балів по кожному з зазначених показників, розраховується математично взаємозалежності від розподілу значень показників. [1].

А отже, відповідно одразу ж враховуються результати розрахунку середньоринкових показників в динаміці та приводиться до мінімуму вплив на результати рейтингування суб'єктивного фактора. У випадку, якщо будуть наявні аномально високі відхилення від стандартного розподілу, визначення діапазонів для присвоєння первинних балів, дозволяється використання експертних способів оцінки. При цьому до уваги можуть братися і нестандартний метод розподілу статистичних параметрів. Банки, що втратили платоспроможність, з масовими невиконаннями депозитів виключаються з рейтингу.

Перелік факторів ризиків, які використовуються в процесі методу оцінки стресостійкості банку, залежить від зовнішнього середовища, у якому працює банк, та специфіки його діяльності.

Як базові фактори ризиків доцільно використовувати такі:

Макроекономічні категорії:

стабільність економічної ситуації (економічний спад, радикальна зміна вектора розвитку економіки, дефолти першокласних компаній-позичальників тощо);

значні коливання курсу національної валюти відносно інших валют

(інфляція, дефляція);

відкритість (доступність) міжбанківського ринку;

рівень політичної та геополітичної стабільності;

стійкість фінансових ринків (у тому числі можливість протидіяти спекулятивним атакам);

зміни процентних ставок (наприклад, LIBOR, облікової ставки тощо);

можливість знецінення майна, що перебуває як забезпечення за кредитними операціями банків (зокрема, через падіння цін на ринку нерухомості, кризу окремих галузей економіки тощо);

волатильність цін на енергоресурси.

Мікроекономічні категорії:

можливість доступу банку до зовнішніх джерел підтримання ліквідності;

конкурентна позиція банку (визначена за методикою SWOT-аналізу як узагальнена оцінка).

Банки самостійно визначають перелік і типи ризиків, які для них найбільш актуальні. Під час визначення переліку типів ризиків слід ураховувати те, що вони прямо або опосередковано будуть здійснювати вплив на всі напрями діяльності банки. Ураховуючи світовий досвід щодо здійснення стрестестування та рекомендації, які викладені в Основних принципах ефективного банківського нагляду, що розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду, банкам доцільно здійснювати стрес-тестування за такими ризиками:

кредитний ризик;

ризик ліквідності;

ринковий ризик (валютний ризик, ризик зміни процентної ставки);

операційний ризик.

Методи оцінювання стресостійкості банківської системи поділяються на: кількісне оцінювання, якісне оцінювання, сценарний аналіз і аналіз чутливості.

Оцінка стресостійкості банків уключає кількісні та якісні складові

аналізу. Кількісний аналіз спрямований на ідентифікацію можливих сценаріїв розвитку подій. Він визначає масштаби можливих змін ринкової кон'юнктури та коливань основних її компонентів, що впливають на результат діяльності банку та рівень його економічної безпеки. Стресостійкість банківської системи – здатність банків протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам, на яку впливають такі показники: залежність від вкладів фізосіб; якість фондування; прибутковість; ліквідність; достатність капіталу; масштаб діяльності.

За допомогою якісного аналізу оцінюється спроможність капіталу банку покривати можливі збитки та визначається комплекс заходів для зниження рівня ризику, мінімізації можливих втрат і збереження та захисту капіталу.

Поширенішими методами здійснення оцінки стресостійкості банку є сценарний аналіз і аналіз чутливості. Сценарій оцінки стресостійкості - це модель можливого розвитку подій під впливом різних факторів ризику. Сценарії стресостійкості повинні охоплювати всі передумови, виникнення яких може завдати серйозних ударів по фінансовій стабільності банку.

У цьому разі термін дії сценаріїв не обмежується, оскільки використання сценаріїв спрямовано на отримання конкретного результату здійснюваного дослідження (установлення розміру втрат, що може зазнати банк, або визначення адекватності регулятивного капіталу після застосування стрес-тесту). Під час розроблення сценарію особливу увагу необхідно приділяти використанню факторів з максимально негативним впливом, що можуть призвести до подій, унаслідок виникнення яких банк може зазнати найбільших втрат та опрацювати варіанти найгіршого розвитку подій. Ефективність сценарного аналізу залежить від професіоналізму та підготовки експертів. Експертні припущення та судження є неформалізованими, однак дуже вагомими складовими сценарію. У зв'язку з багатогранністю та складністю економічних процесів спеціалісти змушені оперувати загальними закономірностями та тенденціями з урахуванням історичних взаємозв'язків і спиратися на власні спостереження та досвід.

Рекомендується використовувати експертні та математичні підходи. За

допомогою експертних підходів можна обирати попередній перелік факторів, а за допомогою математичних - статистично найважливіші.

У процесі обрання конкретного сценарію необхідно враховувати профіль і пріоритетні напрями діяльності банку. Сценарій оцінки стресостійкості може базуватися на історичних сценаріях з використанням варіантів подій, що мали місце у минулому, або на гіпотетичних сценаріях, з використанням варіантів подій, які не відбувалися але теоретично можуть статися. Необхідно пам'ятати, що історичні сценарії не враховують усіх змін економічного середовища, які відбуваються з часом.

За наявності певного ряду історичних даних можна розраховувати вірогідний діапазон можливих змін за допомогою методу математичної статистики. Якщо історичних даних немає, то ймовірність змін доцільно визначати гіпотетично.

Необхідно враховувати, що сценарії, побудовані на підставі історичних подій та минулих криз, не обов'язково будуть сценаріями найгіршого розвитку подій. Реально можуть мати місце потенційні економічні та ринкові зміни, які ще не відбулися, але наслідки яких для банку можуть бути більш тяжкими, ніж наслідки історичних криз, що спостерігалися в реальному житті.

Як історичні кризові події останніх років під час розроблення сценаріїв можна використовувати такі:

азіатська валютно-фінансова криза 1997 року;

дестабілізація фінансового ринку у зв'язку з дефолтом Росії 1998 року;

криза світових фінансових ринків після терористичних актів 11 вересня 2001 року;

кредитна криза США 2007 року;

криза світових фондових ринків у січні 2008 року.

Кризи, що відбулися в минулому, необхідно коригувати та адаптувати до умов сьогодення, оскільки вони рідко повторюються в тому вигляді, у якому траплялися раніше.

Якщо історичні сценарії не можуть врахувати певних факторів ризику, то

доцільно використовувати гіпотетичні сценарії. Перевагами такого виду сценаріїв є можливості гнучкішого формулювання можливих криз. Зазначені сценарії можуть застосовуватися для виявлення подій, відносин яких портфель банківських активів найбільш уразливий.

Обов'язково слід передбачати те, щоб зазначені сценарії були ймовірними та правдоподібними і відображали реальні факти історичних подій. Вибір сценаріїв залежить від багатьох факторів та має враховувати взаємозв'язок між історичною подією та конкретним банківським портфелем.

Сценарії оцінки стресостійкості є ефективними, якщо вони:

передбачають тільки суттєві зміни факторів;

під час розрахунку результативних показників ураховують більшість базових факторів ризику;

дозволяють отримати правдоподібні, на думку експертів, прогнозовані події із заданою ймовірністю їх виникнення.

Сценарії оцінки стресостійкості мають враховувати вірогідність виникнення надзвичайних обставин як у межах одного ринку, так і в межах кількох ринків або валют одночасно. У цьому разі необхідно здійснювати прогноз можливих дій інших банків, що можуть виявитися постраждалими внаслідок впливу визначених факторів ризику.

Оцінка стресостійкості чутливості полягає в дослідженні впливу на діяльність банку одного або кількох взаємопов'язаних факторів ризику. У разі використання цього підходу стрес-тестування здійснюється оцінка впливу миттєвої зміни одного фактора ризику, тоді як інші базові умови залишаються незмінними.

Доцільність застосування цього методу обумовлена можливістю оцінки значних зрушень без конкретних пояснень причин цих зрушень.

Показник чутливості визначає ступінь впливу окремого фактора ризику на діяльність банку залежно від змін, що спричинені цим фактором. Чим вища чутливість, тим більше вплив цього фактора.

Оцінка стресостійкості чутливості може здійснюватися швидко. Воно

широко застосовується як перше припущення щодо впливу окремих чинників та змінних фінансового ринку. Незважаючи на те, що зазначеному методу бракує історичного та економічного змісту, що в свою чергу може обмежувати його корисність для прийняття стратегічних рішень, тестування чутливості є вкрай важливим методом проведення оперативного стрестестування, результати якого важко переоцінити під час підготовки певних заходів щодо зменшення рівня ризику.

Прикладом оцінки стресостійкості чутливості можуть служити негативні зміни відсоткових ставок за кредитами та/або депозитами на певну кількість базисних пунктів або падіння рівня доходності.

РОЗДІЛ 2.

СТАН СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз та показники стану стресостійкості банківської системи України

Банківська система України - це складова економічної системи держави, що включає в себе Національний банк України; інші банки (резиденти та нерезиденти, зареєстровані у встановленому законодавством порядку на території України); небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб; банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємини між ними [1, с.91].

Сьогодні банківська система України - це один із найрозвинутіших елементів господарського механізму, оскільки її реформування було розпочате раніше за інші сектори економіки, що визначалося ключовою роллю банків при вирішенні завдань переходу до ринку.

Політико-економічна криза, що розпочалася наприкінці 2013 року, погіршила стресостійкість вітчизняних банків. Як окремі банки, так і вся банківська система України сьогодні функціонують у складних умовах з високими ризиками. Внаслідок кризи на фінансовому і фондовому ринках комерційним банкам доводиться працювати в умовах різкого зниження обсягів фондування, що зумовлено значним відтоком коштів клієнтів, обмеженням доступу до міжнародних ринків капіталу, падінням курсу акцій, зниженням обсягів фінансової підтримки, яку українським дочірнім компаніям надавали іноземні материнські банки. Низький рівень ресурсної бази та перевага коротких пасивів робить банківський сектор надто вразливим до ризику втрати ліквідності, підвищення кредитного та ринкового ризиків. Негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, а незадовільний фінансовий стан позичальників вимагає створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює формування ресурсної бази комерційних банків [8, с.12].

Відповідно до частини першої ст. 31 Закону «Про банки і банківську діяльність», мінімальний розмір статутного фонду банку на момент його реєстрації не може бути меншим, ніж 500 млн. гривень, в той же час така норма вступила в силу лише з 4 липня 2014 року, і багато банків раніше створювалися з набагато меншим статутним фондом. Тому Національний банк зобов'язав комерційні банки поетапно збільшити статутний фонд до 500 мільйонів гривень в період до 11 липня 2024 року [44].

Кількість банків, розмір статутного капіталу яких становить 500 млн. грн. та більше складає 30 од. або 24,6 % від усієї кількості банків України, а кількість банків, розмір статутного капіталу яких становить менше 500 млн. гривень складає 75,6% [60]. Отже, банків зі статутним капіталом меншим ніж 500 млн. грн. в банківському секторі в 3 рази менше кількості банків зі статутним капіталом, визначеним НБУ. Тому в подальшому можемо очікувати поступове скорочення кількості діючих банків, які не в змозі виконати такі вимоги регулятора.

Динаміку зміни кількості банківських установ в Україні за останні роки демонструє рис. 2.1.

Як видно з рис. 2.1, після фінансової кризи 2008-2009 рр. найбільша кількість діючих банків становила у 2009 році – 184 установи, проте впродовж наступних років їх кількість поступово зменшувалася. Починаючи з 2014 року під впливом девальвації гривні та спаду в економіці, а також політичної нестабільності в країні значна кількість банків зіткнулася з проблемами, у багатьох з них згідно рішення НБУ була розпочата процедура ліквідації, тому вже станом на 01.01.2019 р. кількість діючих банків становила 77 од., що на 107 фінансових установ менше у порівнянні з 2009 р. Усе зазначене вище дає підстави стверджувати про значне скорочення стресостійкості вітчизняної банківської системи в умовах зростання кризогенності економіки України.

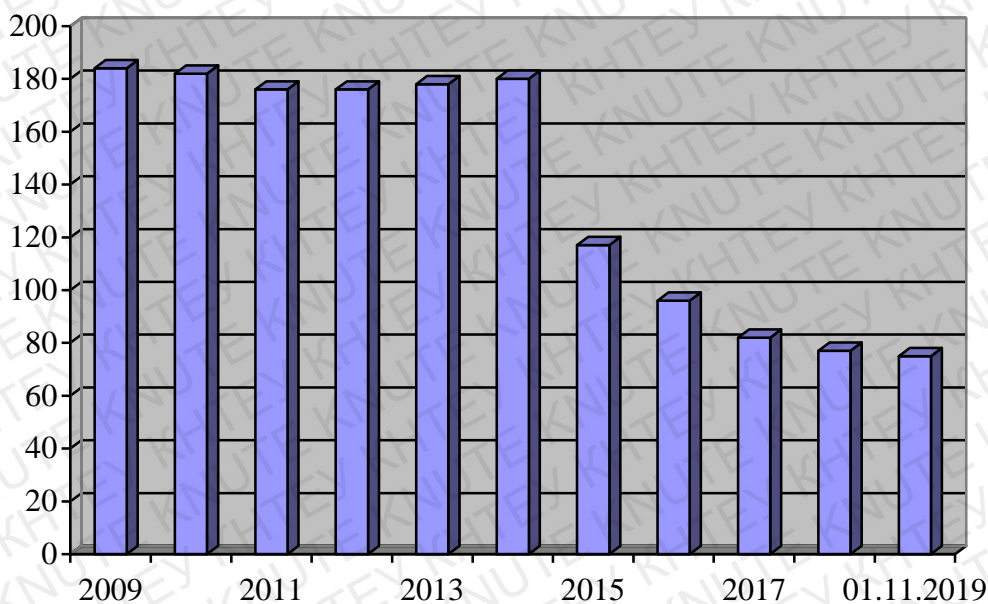

Рис. 2.1. Динаміка кількості діючих банків в Україні у 2009-2019 рр., од.*

* Складено автором за джерелом [36]

Попри певне покращення макроекономічної ситуації в Україні в 2016 році та її подальше поліпшення в 2018 році, ризик банківської системи України залишається одним із найвищих у світі. Ключовими чинниками кризогенності для українських банків є, як і раніше, напружена ситуація на Сході, а також політична нестабільність. Окрім цього, банківська система України зазнає високого боргового тягаря, по якому в 2019 році має бути здійснено суттєві виплати за зовнішнім боргом, і високого рівня боргового навантаження корпоративного сектора, у якого близько 80% боргу в іноземній валюті [36].

Згідно з Глобальним рейтингом конкурентоспроможності, стабільність української банківської системи є найгіршою в світі. Так, за даними 2014-2015 років за критерієм стабільності банківської системи (Soundness of banks) українська банківська система посідала 140-е місце, а в новому звіті за 2017-2018 роки – 139 позицію, (для порівняння - в 2012-2013 році Україна займала 142 сходинку) [29].

Починаючи з 2017 р. поступово відбувалося зростання рівня капіталізації банківської системи України. При цьому активи банківського сектору зросли у

2018 р. на 43912 млн.грн. та на 24406 млн.грн. порівняно з 2014 р. та 2017 р.

В умовах сучасного динамічного середовища стресостійкість банківської системи, її фінансова стійкість та потенціал визначаються рівнем достатності капіталу. Банківський капітал – це та основа, на якій будується весь механізм банківської діяльності. При цьому основним завданням банківського сектору є забезпечення оптимального розміру капіталу вітчизняних банків [57].

За даними НБУ, ситуація у фінансовій системі наприкінці 2017 р. стабілізувалася, динаміка показників банків України була позитивною, адекватність капіталу невеликих банків суттєво (більше ніж у два рази) перевищувала нормативне значення. Також за результатами діагностики якості активних операцій лише чотири банки з групи невеликих потребували до капіталізації через незадовільну якість кредитного портфеля.

Отже, ці об'єктивні чинники дали змогу регулятору пом'якшити графік приведення банками мінімального розміру статутного та регулятивного капіталу до встановлених вимог без створення додаткових ризиків для фінансової стабільності [57].

Водночас із 1 січня 2018 р. НБУ запровадив щорічну оцінку стійкості банків. Вона складається з трьох етапів:

Перший – перевірка аудиторськими фірмами, включеними до Реєстру аудиторських фірм, якості активів банку та прийнятності забезпечення за кредитними операціями.

Другий – екстраполяція результатів першого етапу та оцінка достатності капіталу банку станом на дату оцінки.

Третій – оцінка НБУ достатності капіталу банку за результатами стрес-тестування за базовим та несприятливим макроекономічними сценаріями на трирічному горизонті прогнозування [50].

Розглянемо основні показники рівня капіталізації та ризиковості, які відображаються у встановлених економічних нормативах банківської системи України (додаток А).

За результатами проведеного дослідження слід відзначити зростання рівня стресостійкості банківського сектору України у 2018 році. Зокрема, відбулося зростання регулятивного капіталу на 126116 млн.грн. порівняно з 2017 р. В цілому банківська система України розвивається в межах встановлених НБУ економічних нормативів.

Дослідження основних показників функціонування вітчизняних банків за період 2014–2018 рр. дає змогу виокремити такі основні тенденції у розвитку стресостійкості банківської системи України [35]:

1. Стрімке зменшення кількості банків, що зумовлене недостатнім рівнем капіталізації та ліквідності активів, а також через активне позбавлення регулятором ліцензій неплатоспроможних банків.
2. Суттєве погіршення якості кредитних портфелів та збільшення частки проблемних кредитів.
3. Зменшення рівня прибутковості банків через девальвацію гривні, збільшення валютних зобов'язань та зменшення чистих процентних доходів.
4. Збільшення частки активів державних банків, рефінансування проблемних державних банків для зміцнення їхніх конкурентних позицій на ринку.

У табл. 2.1 наведено SWOT-аналіз, який демонструє сильні та слабкі сторони банківської системи України, а також можливості подальшого розвитку та загрози, які несуть потенційні ризики стресостійкості.

Як видно з табл. 2.1, вітчизняна банківська система має досить значний перелік слабких сторін та загроз сформованій стресостійкості. Вирішити значну частину проблемних аспектів у діяльності банків можливо за рахунок підвищення рівня їхньої капіталізації.

Нарощування банківського капіталу в умовах зростання невизначеності ґрунтується на використанні таких принципів [13, с.204]:

- відповідності попиту на ринку;
- підвищення ефективності з погляду прибутковості і ліквідності;
- можливості змінюватися в разі зміни ринкової ситуації;

- обліку кінцевого результату роботи банку і його філій;
- використання передових технологій;
- ефективної роботи менеджменту.

Кризові процеси в банківському секторі багато в чому визначаються недостатнім рівнем планування й управління банківським капіталом. При цьому найважливішим завданням є розроблення стратегії зростання капіталу відповідно до ризиків, що супроводжують банківську діяльність.

Таблиця 2.1

SWOT-аналіз факторів впливу на стресостійкість банківської системи України в сучасних умовах*

	ПОЗИТИВНИЙ ВПЛИВ	НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ
	Сильні сторони	Слабкі сторони
ВНУТРІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	<ul style="list-style-type: none"> – широкий асортимент банківських продуктів та послуг; – можливість фінансування крупних проектів; – розвинута мережа кореспондентських відносин; – використання сучасних інформаційних технологій; – обслуговування карткових проектів та наявність мережі банкоматів; – оперативна система консультування та підтримки клієнтів 	<ul style="list-style-type: none"> – високі відсоткові ставки за виданими кредитами; – недоліки в системі внутрішнього контролю та аудиту; – недостатній рівень залучених від населення ресурсів; – недостатній рівень капіталізації, звідси обмежена можливість покриття банківських ризиків; – недостатня диверсифікація кредитного портфеля; – нестабільність та недосконалість законодавства; – відсутність прозорості в наборі співробітників та їх недостатній рівень професіоналізму
ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	<p style="text-align: center;">Можливості</p> <ul style="list-style-type: none"> – прийняття нових або вдосконалення існуючих законодавчих актів, які стосуються банківської системи; – покращення інвестиційного клімату; – зростання рівня доходів населення, зниження інфляції та податкового навантаження суб'єктів економіки; – збільшення розміру власного капіталу банків; – покращення якості кредитного портфеля; – підвищення професіоналізму персоналу; – підвищення якості послуг, що надаються банками 	<p style="text-align: center;">Загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> – високий рівень доларизації; – зростання інфляції та відсоткових ставок; – посилення фінансової кризи; – збої в роботі програмного забезпечення банків; – зміни в податковому законодавстві; – зниження довіри клієнтів; – поширення шахрайства

* Складено автором за результатами досліджень

Можна зробити висновки, що вдосконалення банківської системи України можливе тільки на базі використання світового досвіду у сфері підвищення стресостійкості. Звичайно, банки інших країн працюють у різних економічних умовах, але їх досвід та методи роботи можуть бути адаптовані до застосування в нашій державі.

2.2. Оцінка та показники стану стресостійкості банків України

Зазвичай в українських фінансових організаціях, зокрема в комерційних банках з усіх методик застосовується тільки аналіз чутливості. За правилами європейської практики, фінансові організації повинні проводити аналіз чутливості для специфічних портфелів ризиків. Прикладами факторів ризику, які використовуються для оцінки стресостійкості можуть бути паралельні зсув кривих дохідності, зсув показників ймовірності дефолту, дефолт найбільших позичальників, зменшення вартості високоліквідних активів.

Для стрес-тестування найчастіше використовуються наступні групи ризиків: макроекономічні (наприклад, відсоткові ставки); кредитні (наприклад, погіршення платоспроможності позичальників); ринкові фактори (наприклад, приріст волатильності обмінних курсів); зовнішні фактори (операційні інциденти, екстремальні параметри ринку, події, які суттєво впливають на галузі та регіони).

Такий підхід оснований на зміні одного чи декількох ризик-факторів:

паралельний зсув кривої дохідності (+/- 100 базисних пунктів);

девальвація національної валюти;

зміна відтоків ліквідності на заданому часовому горизонті.

зміна фондових індексів;

зміна волатильності ринку;

зміна дюрації активів та зобов'язань.

Особливості такого методу:

відносна простота реалізації, наприклад, через підбір або пошук рішення у

MS-Excel;

повноцінний фактор-аналіз, легко визначити вплив кожного фактору ризику;

як правило заснований на розрахунку дельти (чутливості першого порядку);

важливо, щоб величина стресу ризик-фактору була значною, але реалістичною;

важливо показати не тільки гіпотетичну величину втрати, але і пояснити причину зміни ризик-фактору.

Перевагами даного методу є можливість ідентифікувати найбільші фактори ризику для організації чи бізнес-лінії, інтуїтивна зрозумілість, така методика легко сприймається керівництвом і використовується у повсякденній роботі.

Можна виділити наступні недоліки методу: ризик-фактори розглядаються ізольовано один від одного (при одно-факторному аналізі) та з одиничною кореляцією (при багатфакторному аналізі); результати такого аналізу не дають достовірної оцінки втрати при реалізації найгіршого сценарію; зміни ризик-факторів не завжди обґрунтована, незрозуміла й ймовірність такої зміни.

Етап 1. Аналіз чутливості

У роботі виконано аналіз чутливості згідно правил європейської практики оцінки стресостійкості. В даному випадку проводилося стрес-тестування ризиків ліквідності.

Факторами ризику (шоку) було вирішено взяти «летючу частину» від поточних та строкових рахунків клієнтів (фізичних та юридичних осіб), реалізацію депозитних сертифікатів НБУ та реалізацію облігацій внутрішнього державного займу (ОВДЗ).

В даній дипломній роботі розрахунки щодо банківської системи установи здійснено за методологією запропонованою у статті Кібитника А.І «Эконометрические методы оценки чувствительности экономической системы», де коефіцієнт чутливості може бути врахований за формулою:

$$K_{\text{чи}} = f(n) * (x_i / \bar{y}) \quad (2.1)$$

де f – середнє значення на часовому інтервалі значення похідної багатофакторної апроксимуючої функції по аргументу x_i ; значення $\bar{x}_i$ та $\bar{y}$ – вибіркові середні величини.

Невизначеність ситуації на фінансовому ринку, що спостерігалась протягом останнього року, негативно вплинула на ліквідність та платоспроможність банків (протягом 2014 року обсяг високоліквідних активів зменшився на 3,76%, що дорівнює 6,08 млрд. грн.). Отже банки в Україні стали більш вразливими до виникнення різких диспропорцій між попитом і пропонуванням ліквідних коштів, що спричинило виникнення ризику незбалансованої ліквідності.

Проведене у 2014 році в рамках меморандуму з МВФ оцінки стресостійкості вітчизняних банків визначило значне погіршення якості активів та дієздатність лише п'яти з п'ятнадцяти кредитно-фінансових установ, що неодмінно позначилося на стані їхньої ліквідності. Отже оцінка вразливості банків до впливу негативних факторів, що спричиняють виникнення ризику ліквідності стає основним завданням системи ризик-менеджменту банку.

На сьогодні існує безліч методів оцінки ліквідності та ризику ліквідності. Аналіз ліквідності з позиції менеджера банку проводиться з використанням методів вертикального, горизонтального, порівняльного та факторного аналізу. Для аналізу ризику ліквідності додатково застосовують аналіз розривів ліквідності (гар-аналіз), метод вартісного аналізу (VAR), стрес- та бек-тестування.

Кожний з цих методів розкриває тільки окремий аспект ліквідності банку, тому для ефективного управління банки повинні здійснювати аналіз ліквідності на основі тих методів, які враховують їх особливості з одночасною умовою дотримання економічних нормативів. Одним з таким є метод стрес-тестування.

Відповідно до Постанови НБУ № 460 від 06.08.2009 р. стрес-тестування розглядають як метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактора – валютного курсу, процентної

ставки тощо. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями.

Стресостійкість банків України є одним з важливих індикаторів, які дозволяють проводити оцінювання розвитку, як окремих банківських установ так і банківської системи в цілому. В цьому аспекті дослідження доцільним виявляється провести рейтингування стресостійкості вітчизняних банків за відомою методикою порталу «Мінфін» [38].

Рейтинг банків - ранжування банків України на підставі комплексної оцінки їх стресостійкості та лояльності вкладників. Рейтинг враховує найбільш важливі показники з відкритих джерел інформації, що впливають на вибір банку для вкладу.

Рейтинг стійкості банків від порталу «Мінфін» - це щоквартальна оцінка діяльності банків на підставі інформації з офіційних і відкритих джерел. До рейтингу увійшли банки з портфелями роздрібних депозитів від 1 млрд. гривень [38].

Фінансові установи отримують бал від 1 до 5 залежно від показників, що характеризують їх стійкість до стресів і лояльність вкладників: враховується якість активів, ліквідність, можливість зовнішньої підтримки, приріст вкладів, платіжна репутація і т. д. Рейтинг банків визначається кількістю зірок кожного банку: від 1 до 5, які залежать від значення загального балу.

Основні характеристики методики рейтингування стресостійкості банків України представлено в табл. 2.2.

Основні характеристики методики рейтингування стресостійкості банків України*

Характеристика	Опис
Вибірка банків для рейтингу	Включає банки, які активно працюють на ринку роздрібних вкладів з об'ємом депозитів фізичних осіб понад 1 млрд. грн. З рейтингової вибірки виключаються неплатоспроможні банки, в яких введена тимчасова адміністрація.
Періодичність розрахунку рейтингу	Щоквартально, але не пізніше 1 календарного місяця після публікації квартальної звітності банків НБУ.
Джерела інформації	Показники фінансової звітності банків та інша необхідна інформація з відкритих джерел: офіційних сайтів банківських регуляторів, банків, банківських асоціацій, рейтингових агентств і т.д.
Загальний бал рейтингу банків	Визначається як середнє арифметичне балів, отриманих банком за трьома групами показників: стресостійкість банку; лояльність вкладників; оцінка аналітиків.

* Складено автором за джерелом [38]

Отже, рейтинг банку визначається як середнє арифметичне балів, отриманих банком за трьома групами показників: стресостійкість банку; лояльність вкладників; оцінка аналітиків (рис. 2.2).

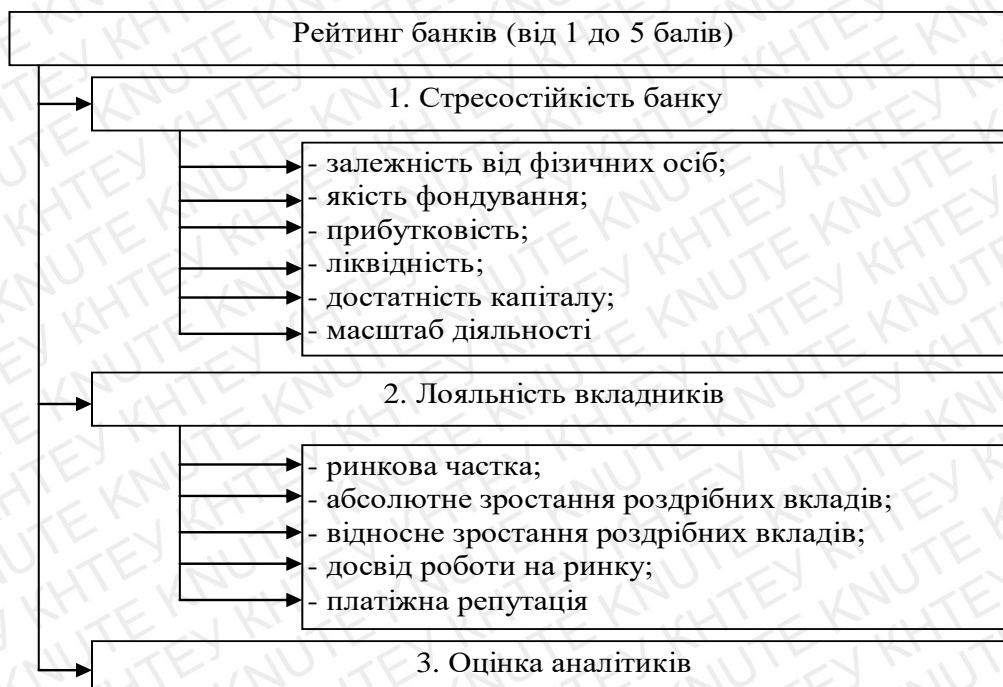

Рис. 2.2. Система індикаторів для проведення рейтингування банків України*

* Складено автором за джерелом [38]

При розрахунку рейтингу використовуються такі чинники, що визначають рівень якості депозитів банку [38]:

1. Стресостійкість банку - здатність банку протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам, на яку впливають показники: залежність від вкладів фізосіб; якість фондування; прибутковість; ліквідність; достатність капіталу; масштаб діяльності.

2. Лояльність вкладників - прихильність клієнтів банку до його депозитних продуктів і успішність діяльності банку на роздрібному сегменті депозитного ринку, яку визначають: частка банку на ринку роздрібних депозитів; абсолютне зростання роздрібною портфелю вкладів за квартал; відносне зростання роздрібною портфелю вкладів за квартал; досвід роботи на ринку; платіжна репутація банку.

3. Оцінка аналітиків - середня оцінка надійності банку з точки зору пулу експертів [38].

По кожному з трьох чинників (стресостійкість банку, лояльність вкладників, оцінка аналітиків) банк може набрати від 1 до 5 проміжних балів. Проміжний бал кожного фактору (стресостійкість, лояльність) залежить від зваженої суми первинних балів їх складових.

Експерти, задіяні «Мінфіном» до складання рейтингу, виставляють власну оцінку стійкості банку за 5-бальною шкалою (від 1 до 5), виходячи з власних прогнозів і розрахунків по банку. Загальна оцінка аналітиків розраховується як середнє арифметичне оцінок від всіх експертів [38].

Проміжний бал за фактор («стресостійкість» / «лояльність») - це сума первинних балів, зважених на важливість кожного показника (сума ваг = 1). По фактору «оцінка аналітиків» проміжний бал - це середнє арифметичне оцінок.

Загальний бал рейтингу - це середнє арифметичне трьох проміжних балів за всіма чинниками. Загальний бал рейтингу перекладається в «зірковий» вид шляхом округлення. Рейтинг банку = від 1 до 5 зірок.

Загальна динаміка рейтингу стресостійкості найкращих банків України представлена у табл. 2.3.

За результатами проведеного аналізу визначено, що стабільно високі значення стресостійкості за аналізований період мають наступні банківські установи: «Райффайзен банк Аваль», «Укрсиббанк», «Креді Агриколь банк» тощо. Водночас, за останні роки рівень стресостійкості ОТП-банку значно підвищився від 2,7 балів у 2014 р. до 4,1 бали у 2018 р.

Таблиця 2.3

**Динаміка зміни рейтингу стресостійкості банків України
в 2014-2019 р.р., балів***

Банк	2014	2015	2016	2017	2018	2 кв. 2019	2018 р. до 2014 р.	2018 р. до 2017 р.
ПАТ «Райффайзен банк Аваль»	3,5	4,1	4,4	4,6	4,2	4,8	0,7	-0,4
ПАТ «Укрсиббанк»	3,6	3,5	3,4	4,1	4,2	4,6	0,6	0,1
ПАТ «ОТП-банк»	2,7	2,5	3,2	3,7	4,1	4,5	1,4	0,4
ПАТ «Креді Агриколь Банк»	3,8	4,5	4,5	4,0	3,9	4,3	0,1	-0,1
ПАТ «Промінвест-банк»	3,2	2,5	3,2	2,9	3,8	2,6	0,6	0,9
ПАТ «Прокредит Банк»	3,4	3,8	3,8	3,7	3,6	3,9	0,2	-0,1
ПАТ «Кредобанк»	3,4	4,0	3,7	3,6	3,5	4,1	0,1	-0,1
ПАТ «Правексбанк»	2,8	2,8	3,3	3,3	3,4	3,1	0,6	0,1
ПАТ «Приватбанк»	3,8	2,9	2,8	2,3	3,4	3,8	-0,4	1,1
ПАТ «КБ «Глобус»	2,5	2,7	2,9	2,8	2,9	2,8	0,4	-0,1

* Складено автором за джерелом [38]

В процесі дослідження стресостійкості банківського сектору України важливим є вивчити результати проведення стрес-тестування Національним банком України. НБУ завершив оцінку стійкості банківського сектору України у 2018 році.

Оцінка стресостійкості проводилася у три етапи [50]:

1. Оцінка якості активів та прийнятності забезпечення. Оцінка проводилася зовнішніми аудиторами для усіх банків.

2. Екстраполяція результатів першого етапу, оцінка достатності та потреби в капіталі. Другий етап проводився у разі виявлення некоректного відображення якості активів банками під час першого етапу.

3. Стрес-тестування (СТ), оцінка достатності та потреби в капіталі [50].

Використовувалося 2 макроекономічні сценарії – базовий та несприятливий. Роль базового сценарію – створити базу порівняння для несприятливого сценарію [60].

Розподіл банків України за підходами до оцінки стійкості у 2018 році представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Розподіл банків України за підходами до оцінки стійкості у 2019 році*

Показник	Значення
Кількість банків на початок року	82 банки
Проходили оцінку стійкості	80 банків
Не проходили оцінку стійкості	2 банки
Проходили лише оцінку якості активів	56 банків
Проходили оцінку якості активів та стрес-тестування	24 банки

* Складено автором за джерелом [53]

Об'єктами стрес-тестування у 2019 році були 24 банки, на які сукупно припадає понад 90% активів банківського сектору. Для стрес-тестування обиралися банки, найбільші за середнім значенням двох показників: зважені на ризик активи та депозити фізичних осіб. НБУ проводив стрес-тестування кредитного та ринкового ризиків (процентного та валютного) [53].

Загалом аудиторами здійснено коригування зі збільшення кредитного ризику на млн грн. та зменшення вартості взятого на баланс майна банку на 96 млн грн.

Із п'яти банків, для яких було встановлено потребу в капіталі, три банки вже були достатньо капіталізованими на дату затвердження звітів. Лише 2 банки мали зобов'язання подати програму капіталізації.

За результатами стрес-тестування встановлено потребу у капіталі для 8-ми банків за двома сценаріями і для 5-ти банків лише за несприятливим сценарієм.

Сума потреби у капіталі за базовим сценарієм у 1-му році становить 6.1 млрд. грн та зростає до 42.1 млрд грн за всі роки у несприятливому сценарії.

Результати проведення стрес-тестування банків України у 2018 році представлено на рис. 2.3.

Також, Національний банк оприлюднив методологію стрес-тестування банків у 2019 році, яке розпочалося у травні. Підходи до стрес-тестування банків закріплено рішенням Правління Національного банку України №157-рш «Про внесення змін до Технічного завдання для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України у 2019 році», яке підписано та набуло чинності 22 лютого 2019 року.

Рис. 2.3. Результати проведення стрес-тестування банків України у 2018 році*

* Складено автором за джерелом [37]

У фокусі стрес-тестування 2019 року – аналіз портфелю споживчих кредитів банків, який стрімко зростає протягом останніх двох років. Наразі пов'язані з цим ризики в цілому незначні, проте недооцінка банками кредитного ризику та зниження стандартів кредитування можуть призвести до підвищення вразливості банківського сектору, тому Національний банк моніторить це питання. У несприятливому сценарії передбачається різке погіршення якості кредитів, виданих фізичним особам. Крім того, для споживчих кредитів (окрім іпотечних), що є непрацюючими понад рік, передбачається 100% покриття капіталом. Також у несприятливому сценарії жорсткішими будуть припущення про динаміку процентного спреду та чистої процентної маржі. Припускатиметься, що дохідність за кредитами та іншими активами банків залишатиметься незмінною, в той час як вартість зобов'язань зростатиме [29].

Отже, стрес-тестування – це один із етапів оцінки стійкості банків. У 2019 році його мають пройти 29 установ, на які припадає понад 93% активів банківської системи. Банки пройдуть стрес-тестування за базовим та несприятливим макроекономічними сценаріями [29].

Базовий макроекономічний сценарій ґрунтується на публічних прогнозах Національного банку, крім прогнозу зміни обмінного курсу, для якого використано дані консенсус прогнозу.

Несприятливий сценарій побудовано на гіпотетичних припущеннях макроекономічних показників, які призводять до реалізації кредитного та ринкового ризиків в суттєвих обсягах. Так, кредитний ризик виникає внаслідок погіршення якості активів, а ринковий ризик поєднує процентний ризик, який виникає внаслідок зміни процентного спреду та чистої процентної маржі, та валютний, пов'язаний з ефектом девальвації гривні [31].

Несприятливий сценарій розробляється НБУ та ґрунтується на таких припущеннях [31]:

- зниження реального ВВП на одне стандартне відхилення (розраховане на даних з 2000 року) від базового прогнозу;
- девальвація гривні до долара США – 23% р/р у 2019 (середній рівень девальвації протягом двох попередніх криз) та помірно надалі;
- інфляція залежить від динаміки валютного курсу (інфляція за базового сценарію плюс перенесення темпів зростання курсу із урахуванням коефіцієнту трансмісії).

Використані для нього макроекономічні показники не є альтернативним прогнозом Національного банку. Вони є припущеннями, які, згідно з міжнародними практиками, мають сукупно формувати жорсткий сценарій, що виявляє потенційні втрати банків внаслідок накопичених вразливостей.

Макроекономічні показники, на яких побудовано сценарії для стрес-тестування банків України у 2019 році представлено у табл. 2.5.

Макроекономічні показники, на яких побудовано сценарії для стрес-тестування банків України у 2019 році, %*

Показник	2018 (фактичні значення)	Базовий сценарій			Несприятливий сценарій		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021
		За оцінками НБУ					
Реальний ВВП, %	3,4	2,5	2,9	3,7	-4,1	-3,7	1,0
Номінальний ВВП, %	19,1	11,6	9,4	9,4	17,6	13,3	11,4
Індекс споживчих цін, % (на кінець періоду)	9,8	6,3	5,0	5,0	15,8	14,8	8,8
		За оцінками «Focus Economics»			За оцінками НБУ		
Зниження курсу гривні до дол США, %	2,2	7,5	3,3	1,0	23,2	11,1	4,1

* Складено автором за джерелом [31]

НБУ зберігає підхід, за яким найбільші позичальники-суб'єкти господарювання будуть стрес-тестуватися індивідуально – буде оцінено суму очікуваних кредитних втрат для кожного з великих позичальників.

За результатами оцінки стійкості для банків буде визначено необхідний рівень нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) та нормативу достатності основного капіталу (Н3). Банки мають забезпечити виконання за ними мінімальних вимог за базовим сценарієм (Н3 - 7% та Н2 - 10%) та знижені вимоги за вказаними нормативами за несприятливим сценарієм (3,5% та 5% відповідно) упродовж всього прогнозного періоду, який становить три роки [33].

Банки, які за підсумками оцінки стійкості не будуть виконувати зазначені вимоги, повинні будуть розробити та виконати програму капіталізації та/або план заходів для підтримки або відновлення рівня капіталу. Інформація про результати оцінки стійкості для сектору загалом буде оприлюднена у вересні, а у розрізі банків – у грудні 2019 року на сайті Національного банку.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Альтернативна система класифікації факторів та індикаторів загрози стресостійкості в банківському секторі

В контексті проведення дослідження перспектив розвитку стресостійкості банківської системи України важливим завданням вважаємо вивчення чинників зниження стресостійкості у банківському секторі.

Причини зниження стресостійкості у банківському секторі можуть бути класифіковані за різноманітними ознаками [61, с.82]:

- джерелами походження і масштабами;
- ключовими рушійними чинниками;
- термінами дії;
- можливостями впливу;
- глибиною розповсюдження деструктивних явищ.

Однак незалежно від того, чим зумовлені деструктивні явища в системі стресостійкості та які її рушійні чинники, це явище характеризується вкрай негативними наслідками для економіки. При цьому витрати з їх нейтралізації несуть усі без винятку суб'єкти економічного процесу – банки, корпоративний сектор, державу, платників податків. Зважаючи на це, вагомим напрямом досліджень має стати систематизація і класифікація чинників, які сигналізують про системні кризи у банківському секторі України, виступаючи індикаторами скорочення стресостійкості.

Після фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. у професійному середовищі поширюється розуміння природи виникнення і впливу загрозливих чинників стресостійкості, а норми Базель III визначають перелік ключових індикаторів стану стресостійкості банківських систем. Активні дискусії щодо факторів скорочення стресостійкості банківських систем ведуться і серед дослідників України і країн колишнього СНД [54, с.98].

Наприклад, Р. Корнилюк обґрунтовує найбільш релевантні індикатори

раннього попередження дефолтів банківських систем [23], а В. Коваленко пропонує системно розглядати індикатори банківських криз [20].

Наразі питанню вивчення та систематизації факторів скорочення стресостійкості банківських систем присвячено достатньо уваги у наукових дослідженнях, проте остаточний релевантний набір індикаторів загроз стресостійкості не сформовано.

Зокрема, серед учених не існує одноставної думки щодо того, які з показників є самостійними, найбільш адекватними індикаторами системної фінансової кризи у банківському секторі, що однозначно дають змогу ідентифікувати факт її наявності. Немає єдиної думки і щодо того, які фактори генерують виникнення загроз стресостійкості; які показники чи явища передують банківським кризам, а які супроводжують на етапі раннього зародження, дозволяючи тим самим сформуванню бази для ранньої діагностики й ефективного прогнозування системних загроз стресостійкості [26, с.60].

Так, у наукових дослідженнях учених пострадянського простору (РФ, Україна, Білорусь, Казахстан) поняття системної банківської кризи асоціюється з порушеннями механізму функціонування банківської системи, втратою її стійкості і рівноваги, а також виникненням масштабних негативних ефектів для фінансового сектора та економіки в цілому. Логічно припустити, що набір релевантних чинників загроз стресостійкості має бути пов'язаний саме із зазначеними явищами [61, с.82].

Дещо відмінний погляд на сутність системних загроз стресостійкості та набір релевантних індикаторів мають експерти МВФ. На їх думку, банківський сектор піддається системній кризі тоді, коли одночасно спостерігаються такі явища, як [65, с.83]:

- «набіг» на банки (банківська паніка, відтік коштів фізичних осіб і корпорацій);
- масштабні втрати або ліквідація кредитних організацій;
- комплекс регулятивних заходів, які вживаються у відповідь на зазначені негативні шоки для банківського сектора.

Масштабність фінансових потрясінь порівнюється з ВВП досліджуваної країни (граничне значення у загальному випадку встановлене на рівні 3–5 %), що дозволяє дійти висновку про скорочення стресостійкості [66, с.13].

Не заперечуючи, що скорочення капіталу, депозитів та зростання частки проблемної заборгованості клієнтів у кредитному портфелі є важливими показниками «фінансового здоров'я» банківського сектора, не можна погодитись з тим, що саме вони є єдиними чинниками загроз стресостійкості. Крім того, діагностика системності банківської кризи на підставі одного або навіть кількох факторів (відтік депозитів, у т. ч. внаслідок банківської паніки, зниження якості кредитного портфеля тощо) є необґрунтованим і недостатньо ефективним підходом. Більш раціональним видається застосування багатокритеріального підходу – розгляд вектора показників, розрахунок групових та інтегральних індикаторів загроз стресостійкості [54, с.100].

Прикладом багатокритеріального підходу до визначення загроз стресостійкості є праця А. Деміргука та Е. Детрагіше (1998), в якій автори обґрунтували найбільш релевантний набір індикаторів системної кризи у банківському секторі. Вчені відзначають, що системність скорочення стресостійкості виникає за наявності таких умов [65, с.83]:

- частка простроченої заборгованості в кредитному портфелі по банківській системі становить 10 % і більше;
- кошти, що виділяються на підтримку банківської системи, становлять 2 % від ВВП і більше;
- у результаті проблем у банківському секторі відбувається широкомасштабна націоналізація банківської системи;
- вилучення коштів з банківської системи має екстенсивний характер (спостерігається набіг на банки або такі регуляторні заходи, як заморожування депозитів, надання державних гарантій та ін.) [1, с.82].

У праці Л. Лаевена і Ф. Валенсії (2008) визначення зниження стресостійкості представлено через кількісну зміну таких чинників [70, с.33]:

- відтік депозитів, зафіксований на рівні 5 % і вище в щомісячному

обчисленні;

- введення обмежень на зняття депозитів (дамі-змінна у моделі, що набуває значень "так/ні", "1/0") та підтримка державою у вигляді гарантій за кредитами;
- надання додаткової ліквідності банкам у розмірі 5 % від загальної суми депозитів, принаймні вдвічі більше, ніж у попередньому році.

Для виявлення об'єктивних індикаторів, які достовірно підтверджують наявність системної банківської кризи та формування загроз стресостійкості, О. Кириченко систематизовано матеріали МВФ по більш ніж 114 країнах за 1970–2008 рр. Дослідник доходить висновку, що найбільш точним якірним індикатором системної банківської кризи є показник погіршення якості активів (кредитного портфеля) та зростання непрацюючих позик – він наявний у 38 % із зафіксованих МВФ понад два десятки банківських криз. Іншими індикаторами, які досить точно вказують на загрозу стресостійкості, є реструктуризація банківського сектора (частота присутності серед виявлених МВФ криз 24 %), нестабільність на ринку активів і фінансових ринках (15 %), зовнішні шоки (15 %), надання додаткової ліквідності банківського сектора (12 %) та набіг на банки (11 %) [19, с.337].

На основі проведених досліджень О. Кириченко сформовано динамічний інтегральний індикатор скорочення стресостійкості, який складається з групових та одиничних показників [19, с.367]:

- зовнішні боргові шоки (зобов'язання перед нерезидентами та вимоги до нерезидентів);
- ресурсна база банківського сектора (депозити фізичних осіб та кошти юридичних осіб);
- кредитні ризики (кредитний портфель та прострочена заборгованість по кредитному портфелю);
- ліквідність банківської системи (міжбанківські зобов'язання та прострочені міжбанківські зобов'язання);
- власний капітал банківського сектора та активи банківського сектора.

При формуванні інтегрального індексу вчений використовує не абсолютні

показники, а їх темпову динаміку. Відповідно, чим більш нестабільною є поведінка інтегрального індикатора, тим з вищою ймовірністю можна зробити висновок про наявність системної загрози стресостійкості [61, с.83].

Відмічаючи багатокритеріальність оцінок як перевагу всіх зазначених підходів, слід відзначити, що представлені підходи дозволяють зафіксувати наявність загроз стресостійкості лише «post factum», однак не допомагають їх передбачити. Фактично у цих дослідженнях визначено якірні індикатори (одиночні, групові чи інтегральні) загрози банківської стресостійкості – екзогенні (залежні, результуючі) змінні для моделей діагностики кризових явищ у банківському секторі.

Питання визначення ендогенних, тобто пояснюючих кризу чинників, її рушійних сил, потребує подальшого дослідження. Крім того, не менш важливим завданням залишається визначення супутніх і супроводжуючих чинників, які мають випереджальний порівняно з індикаторами кризи характер, тобто надають можливість спрогнозувати виникнення загроз стресостійкості у той час, коли самі якірні індикатори ще демонструють відносно спокійну тенденцію [54, с.99].

Таким чином, не вистачає інтегральних підходів до прогнозування загроз стресостійкості у банківському секторі, які би дозволили розглядати можливість виникнення загрози стресостійкості одночасно – у контексті як сили деструктивного впливу зовнішніх чинників, так і здатності банківського сектора протистояти цим впливам. Серед причин відсутності інтегральних підходів до дослідження виникнення фінансових криз у банківському секторі варто назвати відсутність на науковотеоретичному рівні понять, які поєднують одночасно і деструктивний вплив зовнішніх чинників і здатність банківського сектора їм протистояти.

Поняттям, яке дасть змогу інтегрувати різні підходи до виникнення загроз стресостійкості та можливостей побудови їх ранньої діагностики, є кризогенність банківського сектора. Під кризогенністю у банківському секторі доречно розуміти накопичення зовнішніх суперечностей, диспропорцій,

деструктивних явищ і процесів до такого рівня, який перевищує адаптивні можливості банківського сектора, порушує стресостійкість його розвитку і рівновагу – в результаті виникає суттєвий негативний ефект для банківської системи та економіки загалом [61, с.83].

У свою чергу, кризогенним вважатимемо такий стан, який ставить під сумнів можливість підтримування фундаментальних характеристик банківської системи – стабільності функціонування, ефективності, динамічності та безперервності розвитку без втручання Центрального банку.

При цьому під факторами або індикаторами кризогенності варто розуміти набір одиничних, групових та інтегральних параметрів (сигналів), які системно характеризують найважливіші ознаки фінансової кризи у банківському секторі – джерела, природу, передвісники, підсилювачі (каталізатори) та наслідки впливу деструктивних явищ [20, с.71].

Структурно систему чинників та індикаторів загроз стресостійкості банківського сектора України представлено у додатку Г.

За першою запропонованою ознакою – глибиною поширення дестабілізаційних процесів – чинники загроз стресостійкості поділяються на чотири групи: часткові або приватні, секторальні, системні та глобальні.

За другою класифікаційною ознакою, пов'язаною з функціональною природою, чинники розподіляються на три групи:

- «збудники» (або ініціатори кризи) власне генерують кризу;
- «каталізатори» кризи формують сприятливе середовище для виникнення фінансової кризи у банківському секторі, визначаючи його схильність до криз, або пришвидшують перебіг деструктивних процесів у банківському секторі, структурні та функціональні перекося у його розвитку;
- «сигналізатори» вже виникають під впливом кризових процесів, характеризуючи глибину її поширення і масштабність очікуваних збитків як для банківської системи, так і для економіки загалом. Власне, саме фактори-наслідки і виступають якірними індикаторами загроз стресостійкості.

Застосування третьої класифікаційної ознаки – сфери виникнення і прояву

деструктивних чинників – дозволяє віднести індикатори загроз стресостійкості до певного економічного сектора (сегмента), тим самим створюється фундамент для ефективного, секторально виваженого управління запобіганням фінансовим кризам у банківській сфері – на рівні як своєчасного запровадження превентивних заходів з недопущення кризи, так і оперативного вживання стабілізаційних процедур зі швидкої нейтралізації загроз стресостійкості.

Основними індикаторами – сигналізаторами, що свідчать про глибину розвитку кризових явищ у банківській системі, є динаміка чистих активів, їх рівень відносно ВВП; прибутковість банківських активів після формування резервів та ризик кредитного портфеля. Так, зміна чистих активів банківської системи є одним з фундаментальних абсолютних показників стану її стресостійкості. Позитивна динаміка вказує на нормальний розвиток банківської системи, нарощування нею свого ресурсного потенціалу. Уповільнення темпів зростання активів свідчить про накопичення деструктивних явищ у банківській діяльності, а падіння чистих активів є симптомом загострення кризи банківської системи та об'єктивною ознакою погіршення стану її стресостійкості.

Якщо показник динаміки чистих активів виявляє ознаки стану стресостійкості і швидкості їх поширення, то на масштабність проблеми вказує відносний показник – співвідношення чистих активів банківської системи до ВВП. Цей фактор свідчить, якими є глибина і масштаб поширення деструктивних процесів у банківській системі та яким чином співвідноситься її ресурсний потенціал із загальним потенціалом економіки.

На поглиблення розвитку кризових явищ і погіршення стану стресостійкості банківської системи також вказують інші індикатори-сигналізатори, зокрема накопичений рівень ризиків кредитного портфеля, причому як юридичних, так і фізичних осіб.

Індикатори фінансової стійкості (financial stability indicators) – показники поточного фінансового стану та стійкості фінансових установ країни та їх контрагентів із сектору корпорацій та сектору домашніх

господарств. Система І.ф.с. включає агреговані дані для окремих установ і показники, що дають уявлення про ринки, на яких здійснюють свою діяльність фінансові установи. І.ф.с. розраховуються та поширюються з метою використання у макропруденційному аналізі.

У 2001 р. МВФ представив першу систему І.ф.с., а в 2004 р. вона була уточнена і базовий набір показників визнано значущим для всіх країн світу. З цього часу центральні банки провідних країн світу почали створювати відповідні підрозділи для аналізу та прогнозування стабільності функціонування банківських і фінансових систем.

Методологія МВФ, на якій базується розрахунок І.ф.с., передбачає компіляцію та поширення 40 індексів: 25 індикаторів для установ сектору депозитних корпорацій (12 із яких основні) та 15 індикаторів для клієнтів сектору депозитних корпорацій, у т.ч.: інші фінансові корпорації (2 індикатори), нефінансові корпорації (5 індикаторів), домашні господарства (2 індикатори), ліквідність ринку (2 індикатори) та ринки нерухомості (4 індикатори).

Національний банк України на основі методології, викладеної в «Індикаторах фінансової стійкості: Керівництво з компіляції» (МВФ, 2007), щоквартально складає та поширює дані щодо І.ф.с. сектору депозитних корпорацій (банків) за 12 основними та 10 рекомендованими індикаторами.

Найбільш значимими індикаторами – збудниками загроз стресостійкості є, також, наступні:

- індекси промислового виробництва та реальної заробітної плати;
- фінансові результати (прибутки/збитки) реального корпоративного сектора економіки;
- платіжний баланс;
- валютний курс;
- динаміка процентних ставок банківського ринку.

Індикаторами-каталізаторами, які характеризують стійкість ресурсної бази банків є частка депозитів клієнтів відносно кредитного портфеля; частка коштів

на вимогу, частка залучених коштів у загальних ресурсах банків та покриття валютних зобов'язань валютними активами.

Індикаторами -каталізаторами, які характеризують капітальну стійкість банківської системи, є адекватність регулятивного капіталу (H2), частка капіталу першого рівня в структурі власного капіталу, рівень покриття депозитів клієнтів власним капіталом та співвідношення профіциту/дефіциту валютних ресурсів до власного капіталу.

Індикаторами -каталізаторами, які розкривають поточну ефективність роботи банківської системи, є процентна маржа, частка процентних доходів у сукупному доході та маржинальність валового кредитного портфеля до формування резервів.

Можна зробити висновок, що необхідність чіткої систематизації та класифікації факторів та індикаторів загроз стресостійкості обумовлена вимогами побудови сигнальної підсистеми ранньої діагностики кризових явищ, адже саме вона утворює фундамент впровадження ефективного механізму регулювання запобігання фінансових криз у банківському секторі. Запропонована авторська система класифікації факторів загроз стресостійкості в банківському секторі дасть змогу коректно розподіляти усю сукупність загроз стресостійкості за такими класифікаційними ознаками, як: глибина поширення дестабілізаційних процесів; функціональна природа чинників, сфера виникнення та прояв дестабілізаційних процесів.

3.2. Обґрунтування напрямів посилення стресостійкості банківської системи України

Банківська система України за 27 років свого розвитку пройшла шлях, який банківські системи розвинутих країн світу проходили століттями. За всі роки свого становлення вона стала адекватною розвитку економіки країни. Більше того, вона була локомотивом, що тягнув за собою економічний потяг. Стверджуючи цю тезу, ми не заперечуємо, що в банківській системі України було накопичено багато проблем. І одна з найскладніших проблем – це підвищення стресостійкості банківської системи України [10, с.5].

Зазначимо, що в Україні, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників, функціонує система банківського нагляду НБУ. В цілому наглядові органи Національного банку мають відпрацьований механізм контролю за функціонуванням банківської системи країни та виявлення ризиків в діяльності банківських установ (рейтингування за системою CAMELSO, визначення показників раннього реагування тощо). Разом з цим існує нагальна потреба в поліпшенні відкритості банківських установ (щодо їх фінансового стану, результатів діяльності, складу власників, тощо), прозорості процедури ухвалення рішень в фінансовій сфері регуляторними органами, а також щодо встановлення інституційної та операційної незалежності регуляторів [7].

Крім того банківський нагляд повинен уміти виявляти внутрішні проблеми банку. Ними можуть бути шахрайські дії, порушення законів і нормативних документів тощо. Загалом з погляду оцінки його фінансового стану основна увага має приділятися платоспроможності і ліквідності. У разі виявлення проблем у діяльності банків органи банківського нагляду можуть прийняти рішення про застосування низки заходів радикального втручання в діяльність проблемних банків (рис. 3.1).

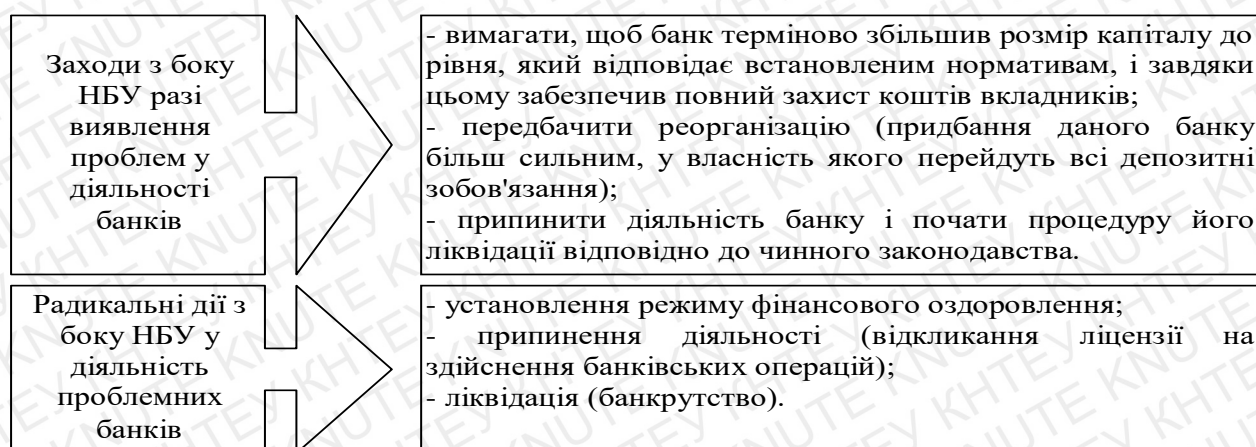

Рис. 3.1. Заходи з боку НБУ у разі виявлення проблем у діяльності банків*

* Складено автором за джерелом [13]

В процесі вирішення питань з підвищення стресостійкості та забезпечення стабільності банківської системи важливого значення надається регуляторній

системі SREP. Концепція SREP «Supervisory review and evaluation process» була вперше введена у 2004 році за положеннями Базельської конвенції, визначеної Базельським комітетом з банківського нагляду (Pillar I). Оновлені правила впроваджені у 2006 р. (Pillar II). Ця система будується у значній мірі на професійному судженні, із урахуванням певних визначених правил. SREP впроваджено у 19 країнах Євросони. Найкрупніші банки ЄС, які контролюються безпосередньо ЕЦБ, тепер розуміють чого очікувати: процес стає все більш прозорим, банки виграють від гармонізації вимог.

У 2017 р. НБУ також розпочало поетапний перехід до SREP. У 2018 році була схвалена Постанова Правління НБУ № 59 від 30.01.2018р. «Методика оцінки банків під час здійснення безвиїзного банківського нагляду».

Загальні підходи до проведення оцінки банків за методологією SREP за 4 елементами наступні:

1. Оцінка бізнес-моделі банку - передбачає проведення оцінки життєздатності бізнес-моделі та визначення стійкості його стратегії розвитку.
2. Оцінка рівня організації корпоративного управління та внутрішнього контролю - ґрунтується на результатах оцінювання ефективності функціонування, у т.ч.: системи корпоративного управління в цілому.
3. Ризик капіталу - визначення достатності капіталу (його розміру та структури) для покриття основних видів ризиків у діяльності банку, протягом наступних 12 місяців
4. Ризик ліквідності та фінансування - включає: оцінку можливих ризиків ліквідності та фінансування; оцінку управління ризиком ліквідності.

У період світової рецесії актуальною стає проблема підтримки стійкості фінансових інститутів будь-якої країни. Для її оцінки як на індивідуальному, так і на системному рівнях все більш широко використовується такий інструмент ризик-менеджменту як стрес-тестування. Сучасний стан світового фінансового ринку дозволяє очікувати подальшого поширення стрес-тестування, оскільки рівень ризиків банківської діяльності зростає через

поглиблення процесів глобалізації та зростання загальної нестабільності ринків.

Останні тенденції розвитку української банківської системи обумовлюють необхідність застосування банками сценарної поведінки, яка дає змогу забезпечувати не тільки стійкість в умовах високоризикового середовища, але й створити умови для підвищення довіри з боку населення до банківської системи України. Національний банк України розробив рекомендації щодо використання стрес-тестування в банках України, проте сучасні дослідження свідчать, що проведення стрес-тестування у банківських установах України потребує подальшого напрацювання та розвитку методичних засад [19, с.53].

Треба відзначити, що стрес-тестування, яке є ключовим інструментом ризик-менеджменту і стратегічного планування, не в повній мірі інтегровано в структуру ризик-менеджменту українських фінансових установ. Воно здійснюється в більшості банків лише як ізольована функція управління ризиками [52, с.94].

В методології українського стрес-тестування на нашу думку існують наступні недоліки, які представлено на рис. 3.2.

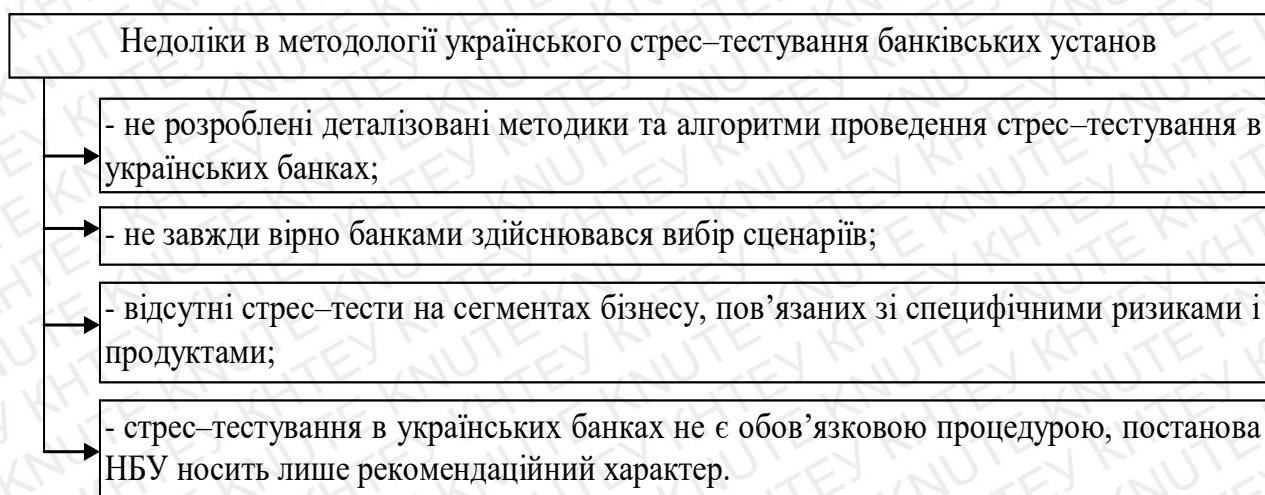

Рис. 3.2. Недоліки в методології українського стрес-тестування банківських установ*

* Розроблено автором

НБУ пропонує українським банкам самостійно проводити стрес-тестування. При здійсненні вибору показників, що підлягають стрес-

тестуванню, важливо описати значимі для українських банків фактори ризику та параметри їх зміни, а також пов'язані з ними показники. Варіант систематизації актуальних для українських банків ризиків наведений в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Параметри ризиків, які можуть бути запропоновані для стрес–тестування в українських банках*

Вид ризику	Параметри ризику	Коефіцієнти, що аналізуються
Кредитний	Зниження кредитоспроможності позичальника. Погіршення якості кредитного портфеля. Виникнення простроченого основного боргу і процентних платежів. Прояв факторів ділового ризику. Ненадійність джерел погашення боргу	Коефіцієнт регулятивного капіталу. Коефіцієнт економічного капіталу. Коефіцієнт капіталу за даними бухгалтерського обліку
Ліквідності	Використання короткострокових ресурсів для покриття більш довгострокових активів. Покриття ресурсами низьколіквідних активів	Коефіцієнти ліквідності, передбачені Базелем III. Внутрішні коефіцієнти ліквідності
Юридичний	Зміни у правовій системі. Порушення клієнтами та контрагентами банківської організації умов договорів.	Внутрішні показники.
Валютний	Непередбачувана зміна вартості основних валют. Директивне встановлення державою курсових обмежень. Обмеження доступу до ринків іноземної валюти. Зміна ступеню довіри до валюти.	Методологія Value at Risk Внутрішні показники.
Достатності капіталу	Зміна ринкової вартості банківських активів. Зростання об'єму виданих позик	Коефіцієнти достатності капіталу передбачені Базель II
Прибутковості	Нестабільні джерела формування прибутку. Зростання реальної вартості ресурсів. Частка непрацюючих активів. Використання стабільної або довгострокової частини ресурсів для покриття високоліквідних активів, що приводить до скорочення або появи негативної процентної маржі	Грошові потоки. Чистий прибуток. Коефіцієнт капіталу за даними бухгалтерського обліку

* Розроблено автором

У міжнародній банківській практиці використовуються різні підходи до стрес–тестування. Всі їх можна розділити на дві великі групи. Однофакторні стрес–тести (аналіз чутливості) дозволяють розглянути вплив окремо взятих

чинників на активи кредитної організації в короткостроковій перспективі. Такими факторами можуть бути рівень інфляції, ключова ставка, валютний курс та ін. Багатофакторні стрес–тести переважно націлені на оцінку стратегічних перспектив кредитної організації. Вони оцінюють потенційний вплив ряду факторів ризику на діяльність кредитної організації в разі кризової ситуації, за умови ймовірного настання такої події. Обидві групи стрес–тестування мають свої плюси і мінуси (табл. 3.2) [63].

У багатофакторному стрес–тесті, на відміну від однофакторної моделі відбувається аналіз відразу декількох факторів ризику. Дана модель поділяється на історичні і гіпотетичні стрес–тести. Сценарії стрес–тестування повинні максимально наближатися до вірогідного перебігу подій.

Це дозволяє отримати максимально правдиву картину стресостійкості фінансової організації. При розробці таких сценаріїв в першу чергу потрібно переконатися в їх логічній несуперечності [43, с.57].

Таблиця 3.2

Переваги та недоліки однофакторних та багатофакторних стрес–тестів*

Переваги та недоліки	Однофакторні стрес–тести	Багатофакторні стрес–тести
Переваги	Можливість відокремлено розглянути вплив одного фактора ризику на капітал банку. Простота розрахунку. Легкість реалізації. Швидке прийняття управлінських рішень. Хеджування ризиків	Визначається комбінація факторів ризику, яка потенційно здатна принести максимальні збитки, що дозволяє більшою мірою запобігти ризику банкрутства банку
Недоліки	При настанні екстраординарної ситуації змінюються всі фактори ризику, в тому і числі і ті, які заздалегідь не були проаналізовані, що може привести до неготовності кредитної організації перешкодити ризику	Надто складні і трудомісткі розрахунки. Невірне трактування впливу лише одного із сукупності факторів може призвести до некоректного аналізу ризиків і, отже, некоректного прийняття управлінських рішень з управління ризиками

* Складено автором за джерелом [63]

НБУ радить українським банкам використовувати як багатофакторні стрес–тести (сценарний аналіз) так і однофакторні (аналіз чутливості) в залежності від потреб та цілей стрес–тестування.

Найбільш відомою та традиційною формою державного контролю банківських ризиків та забезпечення стресостійкості є кількісне та якісне регулювання капіталу банку. За допомогою економічних нормативів діяльності банків в Україні забезпечується стабільна діяльність банків та своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігається неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності. Економічні нормативи є основним стовпом пруденційного регулювання банків в Україні. Тут застосовуються концепції «Базель I - Базель III». Їх розрахунок здійснюється, в основному, на базі регулятивного капіталу [63].

Виходячи із загальних тенденцій розвитку ринку банківських послуг, процес докапіталізації банків є необхідною умовою для зміцнення всієї банківської системи. Так як в Україні функціонує величезна кількість банків, які в основному обслуговують бізнес своїх акціонерів, примусова докапіталізація може бути одним із способів оздоровлення банківської системи, але тільки за умови, якщо політика НБУ в цьому напрямі буде послідовною і комплексною.

З 01 січня 2019 року набрав чинності новий норматив достатності основного капіталу (НЗ), який визначається як співвідношення основного капіталу до суми активів і позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику, і має бути не менше ніж сім відсотків. Досягнення такого рівня достатності основного капіталу до кінця 2019 року для 20 найбільших за розміром активів банків передбачено Меморандумом про співпрацю між Україною і МВФ [29].

Банк, згідно з черговими змінами до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків, повинен формувати буфери капіталу (з 01.01.2020), а саме – буфер запасу (консервації) капіталу, контрциклічний буфер понаднормативне значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ). Крім цього, для системних банків буде запроваджено буфер системної важливості.

Верховна Рада 2014 року ухвалила Закон «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків», яким передбачається пом'якшення вимог до банків через девальвацію гривні. Відповідний Закон «Про внесення змін до Закону “Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків”» (№ 2449-д) надає право НБУ не відносити банк до категорії проблемних і неплатоспроможних у разі, якщо зменшення розміру регулятивного капіталу, значення нормативу адекватності регулятивного капіталу, нормативів поточної і короткострокової ліквідності, збільшення обсягу негативно класифікованих активів банку, за якими слід оцінювати ризик і формувати резерви згідно з нормативно-правовими актами НБУ, зумовлене девальвацією курсу гривні або формуванням резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [51].

Сьомого квітня 2016 року Правління НБУ прийняло постанову № 242, якою внесено зміни до графіків приведення банками статутного і регулятивного капіталів до мінімального розміру, передбаченого законодавством (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Зміни до графіка приведення банками України статутного і регулятивного капіталу до мінімального розміру*

Строки	Попередній графік, млн грн	Актуальний графік, млн грн
до 17.06.2016	120	120
до 11.01.2017	300	
до 11.07.2017		200
до 11.01.2018	400	
до 11.07.2018		300
до 11.01.2019	450	
до 11.07.2019		400
до 11.01.2020		450
до 11.07.2024	500	500

* Складено автором за джерелом [51]

Актуальний графік передбачає щорічне збільшення капіталу на 100 млн грн, починаючи з 11 липня 2017 року, і надає можливість банкам використовувати прибуток попереднього року для докапіталізації; у разі

неможливості збільшення капіталу в зазначений термін доцільно передбачити можливість функціонування банків з обмеженими ліцензіями.

У вирішенні питань покращення стресостійкості банків України важливим є розробка Дорожньої карти реалізації новітніх підходів щодо регулювання достатності капіталу банків України. У цьому напрямку необхідно приймати до уваги основні положення Стратегії розвитку банківської системи 2016-2020: «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки», розробленою Комітетом Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності [59].

Основними методами стресостійкост в банківській системі є сценарний аналіз (на підставі історичних та гіпотетичних подій) та аналіз чутливості портфелю активів Банку до змін факторів ризику. Сценарний аналіз переважно націлений на оцінку стратегічних перспектив Банку. Він дозволяє оцінити потенціал одночасного впливу низки факторів ризику на діяльність Банку у випадку настання екстремальної, але водночас вірогідної події.

На відміну від сценарного аналізу, результати аналізу чутливості мають переважно короткостроковий характер. Аналіз чутливості дає можливість оцінити безпосередній вплив на портфель активів Банку змін певного фактору ризику (наприклад, зростання/зменшення обмінного курсу національної валюти, зростання/зменшення процентних ставок, зниження рівня прибутковості).

В рамках стресостійкості доцільно розглядати єдину ситуацію комплексної кризи замість переліку ситуацій кризи на окремих ринках. Банк використовує багатофакторні стрес-тести, що розглядають зміни одразу декількох факторів ризику. Це дозволяє врахувати мультиплікацію факторів ризику та дослідити ефект зворотного зв'язку. Багатофакторні стрес-тести базуються на історичних та гіпотетичних сценаріях.

Історичні сценарії припускають розгляд змін факторів ризику, що вже відбувалися в минулому. Кризи, що відбулися в минулому, необхідно

коригувати та адаптувати до умов сьогодення, оскільки вони рідко повторюються в тому вигляді, у якому траплялися раніше.

Гіпотетичні сценарії використовуються, якщо історичний сценарій не відповідає характеристикам портфелю, обраного для розгляду, або не враховує деякі важливі фактори ризику. Перевага цього виду стрес-тесту полягає в більш гнучкому формулюванні можливих подій. Такі сценарії може бути використано для визначення можливих подій, до яких портфель, що розглядається, найбільш вразливий (наприклад, має місце такий феномен, як «flight to quality», коли у випадку стресових подій різко зростає попит на високонадійні цінні папери одночасно з різким падінням попиту на інші цінні папери). Проте, часто дуже важко визначити вірогідність подій, які ще жодного разу не відбувалися.

Гіпотетичні стресові сценарії полягають в наступному:

- моделювання шоків, вірогідність яких вища, ніж припускають історичні дані;
- моделювання шоків, що не відбувалися раніше;
- моделювання шоків, що відображають можливість того, що звичайні взаємозв'язки можуть припинити існування при певних обставинах;
- моделювання шоків, що відображають структурні зсуви, що вірогідно матимуть місце в майбутньому.

Одним з найважливіших питань, що виникає при проведенні оцінки стресостійкості, є визначення характеру змін одних факторів ризику при певній зміні інших, тобто дослідження ефекту зворотного зв'язку.

Процес проведення стрес-тестування передбачає наступні етапи:

- ідентифікація можливих ризиків та визначення вразливих місць системи.
- аналіз динаміки розвитку ринків щодо ймовірності виникнення кризових подій.
- збір необхідних даних та встановлення їх значимості.

Визначаються дані для оцінки стресостійкості, аналізується склад, динаміка та структура портфеля, проводиться ідентифікація його вразливих місць. Використовується звітність, що відповідає критерію послідовності

(безперервний ряд звітних даних) та порівнянності/зіставності. В якості джерела даних для отримання статистичних показників використовується агрегований баланс Банку.

Доходи та витрати Банку за досліджуваний період, ставки залучення та розміщення використовуються для аналізу чутливості Банку до змін процентних ставок. Розраховуються середньозважені (за сумою та строком) ставки залучення та розміщення ресурсів в розрізі валют та окремих фінансових інструментів. Таким чином, балансові агрегати доповнюються характеристиками процентних ставок.

Склад портфеля аналізується з метою виявлення диспропорцій (наприклад, визначається ризик галузевої, а також структурної та видової концентрації вкладень), які можуть призвести до критичного зростання рівня ризику в разі настання певних подій під впливом негативних факторів.

Калібрування сценарію або стрес-ситуації, що відноситься до зібраних матеріалів, базується на ідентифікації виключних, але вірогідних шоків подій. Здійснюється деталізація факторів ризику (як зовнішніх, так і внутрішніх), що будуть враховуватися під час розрахунку показників стресостійкості, та визначаються можливі комбінації цих факторів. Визначаються найбільш імовірні зміни результативних показників і критеріїв стрес-тестування, установлюються їх критичні значення. Розробляються сценарії та оцінюється ймовірність їх реалізації.

Обрання методу та проведення оцінки стресостійкості. Оцінка страсостійкості передбачає розрахунок розміру впливу визначених факторів ризику. З метою досягнення максимальної ефективності процесу, стрес-тестування доцільно здійснювати за кількома альтернативними сценаріями розвитку подій. Регулярне оновлення параметрів оцінки стресостійкості. Актуалізація параметрів виконується у міру змін ринкової та загальної економічної кон'юнктури, а також ризикового профілю Банку.

Типи та ризику, що використовуються в стрес-тестах

В межах оцінки стресостійкості ринкових ризиків аналізується вплив на фінансовий стан Банку таких типів ризику:

- ризик ліквідності;
- ризик зміни процентної ставки;
- валютний ризик;
- ринковий ризик портфелю цінних паперів.

Банк здійснює оцінку стресостійкості проводячи стрес-тестування щоквартально. При швидкому поширенні кризових подій та прискоренні розвитку екстремальних ситуацій, Банк здійснює оперативне стрес-тестування. Періодичність здійснення стрес-тестування має відповідати динаміці змін за окремими портфелями активів і зобов'язань. Ключові параметри факторів ризику, які наведені в сценаріях стрес-тестування, можуть бути скореговані з врахуванням експертної оцінки працівника Відділу на підставі діючих нормативних актів НБУ, актуальних оцінок параметрів факторів ризику тощо.

З метою здійснення оцінки стресостійкості ризику ліквідності в якості джерела інформації використовується звіт про структуру активів та пасивів за строками до погашення. Оцінка стресостійкості здійснюється окремо в розрізах: гривні, інших валютах та загальний. Ключовим фактором ризику ліквідності є виникнення у Банку ускладнень з виконанням своїх зобов'язань через можливу нестачу коштів для покриття від'ємного розриву ліквідності. Можливість ускладнень з виконанням Банком своїх зобов'язань розглядається в розрізі наступних базових факторів ризику:

- погіршення платоспроможності позичальників Банку;
- погіршення платоспроможності емітентів цінних паперів;
- втрати ліквідності ринку цінних паперів;
- відтоку коштів до запитання (кореспондентські, поточні, карткові рахунки);
- дострокового повернення строкових депозитів.

Оцінка стресостійкості ризику ліквідності проводиться за першим сценарієм:

I сценарій – «значний ризик ліквідності»: визначається наступними змінами в структурі балансу:

- відтоками коштів клієнтів (фізичних та юридичних осіб) на вимогу;
- відтоками строкових коштів фізичних та юридичних осіб;
- збільшення показника реструктуризації/дефолту за кредитами.

II сценарій – визначаються варіанти дострокового повернення вкладів найбільших клієнтів юридичних(фізичних) осіб Банку та/або дефолту по кредитах найбільших клієнтів юридичних (фізичних) осіб.

Перелік найбільших клієнтів визначається як загальний розмір кредиту (депозиту) на одного контрагента або групу пов'язаних контрагентів.

Очікувані грошові потоки (згідно зі структурою звіту з розривів ліквідності) корегуються на значення відповідних характеристик сценаріїв, спричиняючи зміну часової структури та обсягів активів та пасивів і, як результат, розривів ліквідності. З метою оцінки впливу стрес факторів на показники ліквідності, окремо розраховується рівень нормативів ліквідності при реалізації стрес сценарію.

Оцінка стресостійкості процентного ризику покладається на відповідальних працівників.

Ключовими факторами процентного ризику є:

- негативний вплив змін ринкових процентних ставок на прибуток та регулятивний капітал Банку через зменшення чистого процентного доходу Банку на певному часовому горизонті внаслідок незбалансованості термінів перегляду процентних ставок за активами і пасивами;
- негативний вплив змін ринкових процентних ставок на прибуток та регулятивний капітал Банку через збільшення обсягу резерву за операціями з цінними паперами Банку (окрім тих, що обліковуються за справедливою вартістю).

Стрес-тестування виконується за сценаріями оцінки впливу зміни процентних ставок за залученням/ розміщенням коштів.

Аналіз виконується на часових інтервалах за строковістю до 1 року.

Оцінка стресостійкості передбачає зміну процентної ставки в період стресу (до 3 місяців) та пост стресу (до 6 місяців) за активами та пасивами, чутливими до зміни процентної ставки.

Розмір зміни процентної ставки за кожною статтею активів та пасивів визначається Відділом на регулярній основі. Під час застосування стрес-сценаріїв відслідковується зміна чистого процентного доходу Банку на часовому горизонті до одного року від звітної дати та її вплив на загальний фінансовий результат Банку. Стресостійкість щодо стрес-тестування валютного ризику покладається на відповідальних працівників.

Ключовим фактором валютного ризику є негативний вплив переоцінки валютних позицій Банку на його прибуток та регулятивний капітал.

Банком проводиться оцінка стресостійкості валютного ризику за визначеними на дату проведення розрахунку стрес-сценаріями. Визначаються два варіанти (сценарії девальвації та ревальвації національної валюти) впливу на капітал Банку зміни курсу кожної з валют, за якою Банк має відкриту позицію. Стресостійкість ринкового ризику портфелю цінних паперів покладається на працівників Відділу.

Ключовим фактором ринкового ризику портфелю цінних паперів є негативний вплив на прибуток та регулятивний капітал Банку зменшення балансової вартості цінних паперів у торговому портфелі Банку, а також в портфелі Банку на продаж, через зниження справедливої вартості таких цінних паперів.

Базовими характеристиками сценаріїв ринкового ризику портфелю цінних паперів є їх знецінення.

Виходячи з базових характеристик сценарію, визначається розмір від'ємної переоцінки цінних паперів в портфелі Банку (у тому числі і державних цінних паперів).

У разі виникнення негативних явищ за результатами проведених досліджень готується висновок про проведення тестування, стан портфелю,

який був об'єктом досліджень, його уразливість різноманітним (за ступенем впливу) ризикам, формується оцінка можливих втрат Банку в результаті реалізації стресових ситуації в розрізі окремих видів ризиків та в цілому.

Розраховується сукупний вплив ринкового ризику на капітал Банку.

За результатами оцінки стресостійкості, відповідальний працівник формує рекомендації (у разі необхідності) щодо розроблення заходів протидії у разі виникнення негативних явищ та екстремальних подій.

У випадку виявлення істотних потенційних загроз для Банку, Правління Банку приймає відповідні управлінські рішення, проводиться додаткове хеджування ризиків тощо.

Розроблення заходів протидії в разі переходу негативних явищ та екстремальних подій із гіпотетичних до тих, що реально сталися, – це ключовий і завершальний етап усього процесу оцінки стресостійкості.

Розроблені заходи мають бути адекватними рівню загрози та розміру потенційних збитків для Банку.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження стресостійкості банківської системи України можна зробити наступні висновки:

1. Запропоновано стресостійкість банківської системи тлумачити як здатність системи виконувати свої функції та завдання в повному обсягу, підтримуючи при цьому якісне її функціонування, своєчасно реагувати на посилення економічних дисбалансів, волатильності цін на товарних і фінансових ринках, а також дії інших негативних чинників. Такий підхід є спробою зосередити увагу саме на своєчасності реагування банківської системи на появу деструктивних змін, забезпечуючи при цьому повноцінне виконання своїх функцій та завдань.

2. Визначено, що застосування стрес-тестування, незважаючи на відносну суб'єктивність сценаріїв, дає змогу з помірними витратами оцінити стресостійкість банківської організації, потенційні збитки за ризиком при настанні кризових подій, стан власного капіталу та свої можливості покривати ці збитки, а також виділити фактори, значущі для ліквідності. Крім того, стрес-тестування, за умови його регулярного здійснення, дає змогу менеджменту банку володіти інформацією про зміни характеру чинників ризику та ступеня впливу на результати діяльності банку протягом певного часу.

3. Встановлено, що сьогодні банківська система України - це один із найрозвинутіших елементів господарського механізму, оскільки її реформування було розпочате раніше за інші сектори економіки, що визначалося ключовою роллю банків при вирішенні завдань переходу до ринку. Попри певне покращення макроекономічної ситуації в Україні в 2016 році та її подальше поліпшення в 2018 році, ризик банківської системи України залишається одним із найвищих у світі. Ключовими чинниками кризогенності для українських банків є, як і раніше, напружена ситуація на Сході, а також політична нестабільність.

4. Обґрунтовано, що за увесь аналізований період лише у 2018 р.

банківський сектор України отримав позитивний чистий фінансовий результат в розмірі 22339 млн.грн. Найбільший збиток банківська система України отримала за результатами 2016 р. у розмірі 159388 млн.грн. через відрахування до резервів. Слід відзначити, що на протязі 2018 року стресостійкість вітчизняної банківської системи значно підвищилась, що відобразилось на зростанні показників рентабельності активів банків на 3,59 пункти та рентабельності банківського капіталу на 26,69 пункти.

5. За результатами проведеного дослідження слід відзначити зростання рівня стресостійкості банківського сектору України у 2018 році. Зокрема, відбулося зростання регулятивного капіталу на 126116 млн.грн. порівняно з 2017 р. В цілому банківська система України розвивається в межах встановлених НБУ економічних нормативів.

6. За даними проведеного аналізу було сформовано рейтинг найкращих банків України за показником «Стресостійкість банку» у 4 кварталі 2018 року. Лідером за цим індикатором виявився Райффайзен банк Аваль та Укрсиббанк із загальною оцінкою 4,2 бали. Десятку замикає Укргазбанк з досить посередньою оцінкою у 3,3 бали. Визначено, що стабільно високі значення стресостійкості за аналізований період мають наступні банківські установи: «Райффайзен банк Аваль», «Укрсиббанк», «Креді Агриколь банк» тощо.

7. В процесі дослідження стресостійкості банківського сектору України важливим було вивчити результати проведення стрес-тестування Національним банком України. Об'єктами стрес-тестування у 2018 році були 24 банки, на які сукупно припадає понад 90% активів банківського сектору. За результатами стрес-тестування встановлено потребу у капіталі для 8-ми банків за двома сценаріями і для 5-ти банків лише за несприятливим сценарієм. Сума потреби у капіталі за базовим сценарієм у 1-му році становить 6.1 млрд. грн та зростає до 42.1 млрд грн за всі роки у несприятливому сценарії.

8. Доведено, що необхідність чіткої систематизації та класифікації факторів та індикаторів кризогенності обумовлена вимогами побудови сигнальної підсистеми ранньої діагностики кризових явищ, адже саме вона

утворює фундамент впровадження ефективного механізму регулювання запобігання фінансових криз у банківському секторі.

9. Запропонована авторська система класифікації факторів кризогенності в банківському секторі дасть змогу коректно розподіляти усю сукупність чинників кризогенності за такими, найбільш важливими з позиції ефективного контролю та превентивного управління, класифікаційними ознаками, як: глибина поширення дестабілізаційних процесів; функціональна природа чинників кризогенності, сфера виникнення та прояв дестабілізаційних процесів.

10. Визначено, що останні тенденції розвитку української банківської системи обумовлюють необхідність застосування банками сценарної поведінки, яка дає змогу забезпечувати не тільки стійкість в умовах високоризикового середовища, але й створити умови для підвищення довіри з боку населення до банківської системи України. Сучасний стан світового фінансового ринку дозволяє очікувати подальшого поширення стрес-тестування, оскільки рівень ризиків банківської діяльності зростає через поглиблення процесів глобалізації та зростання загальної нестабільності ринків.

11. Доведено, що виходячи із загальних тенденцій розвитку ринку банківських послуг, процес докапіталізації банків є необхідною умовою для зміцнення всієї банківської системи. У вирішенні питань покращення стресостійкості банків України важливим є розробка Дорожньої карти реалізації новітніх підходів щодо регулювання достатності капіталу банків України. У цьому напрямку необхідно приймати до уваги основні положення Стратегії розвитку банківської системи 2016-2020: «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки».

12. Обґрунтовано, що вищенаведені пропозиції щодо підвищення стресостійкості, фінансової стабільності, конкурентоспроможності банків України та подальші кроки з реалізації комплексної програми реформування фінансового сектора призведуть до зниження рівня проблемної заборгованості за кредитами, активізації інноваційної діяльності та стабільності у вітчизняній банківській системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аржевітін С. Етапи створення банківської системи України / С. Аржевітін // Вісник НБУ. – 2017. – № 3. – С. 35–37.
2. Афанасьєва О. Б. Особливості антикризового управління в банках України / О. Б. Афанасьєва // Економічний простір: збірник наукових праць. – 2018. – №38. – С. 89–99.
3. Базельський комітет з питань банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.htm>.
4. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2017. – №9. – С. 75–87.
5. Бобиль В. Стрес-тестування кредитних установ у сучасних умовах: теоретичний аспект / В. Бобиль // Банківська справа. – 2017. – № 6. – С. 46-53.
6. Бодрецький М. В. Забезпечення стійкості банківської системи / М. В. Бодрецький // Вісник Одеського національного університету. Економіка. - 2016 - Т. 18, Вип. 3(1). - С. 43-46.
7. Васильченко З. М. Управління проблемними активами банків у міжнародній практиці / З. М. Васильченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jeej.tneu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1006>.
8. Ганзюк С. М. Особливості функціонування проблемних банків в Україні / С. М. Ганзюк, А. В. Лінькова // «Молодий вчений» – № 8 (35). – 2019. – С. 11-14.
9. Гаркавенко В.І. «Очищення» банківського сектору в Україні: ціна для суспільства та держави / В.І. Гаркавенко, Ю.І. Шаповал // Український соціум. – 2017. – № 1(60) – С. 108–123.
10. Грищенко Р. Структуризація та консолідація банківського сектору України / Р. Грищенко // Вісник НБУ. – 2018. – № 4. – С. 4–8.
11. Дзюблюк О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин: монографія / О. В. Дзюблюк. – Тернопіль : Вид-во «Збруч», 2010. – 140 с.

12. Довгаль Ю. С. Сутність фінансової стійкості комерційного банку та ефективні шляхи її забезпечення / Ю. С. Довгаль, Р. О. Чамара // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2016. - № 3. - С. 104-107.

13. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України [Текст] / за ред. Г. Т. Карчевої, Т. С. Смовженко. – К. : УБС, 2016. – 286 с.

14. Запровадження інструментів макропруденційної політики. Нові вимоги до ліквідності / Семінар для викладачів вищих навчальних закладів України на тему «Реформи у нагляді та запровадження макропруденційного регулювання в банківському секторі України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47725157>

15. Звіт про фінансову стабільність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=32146421&cat_id=32146420&ctime=1465219006211

16. Івасів І. Б. Стрес-тестування банків: сутність, підходи та основні етапи / І. Б. Івасів, А. В. Максимова // Фінанси, облік і аудит. – 2018. – № 18. – С. 75 – 85.

17. Інструкція № 10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» : затверджено Постановою Правління НБУ від 30.12.1997 № 469 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0323-98>.

18. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління Національного банку України 28.08.2001 р., №368 (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

19. Кириченко О. Банківський менеджмент: Навч. посібник / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. - К.: Основи, 2011. - 671 с.

20. Коваленко В. В. Управління проблемними банками в системі забезпечення фінансової стійкості банківської системи / В. В. Коваленко // Вісник Дніпропетровського університету. - Вип. 4(2), - 2017, - С. 67-72.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua>.

21. Коваленко В.В. Оцінка фінансової стійкості банківської установи для розробки антикризової стратегії її діяльності / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2017.– №12. – С. 95–108.

22. Комплексна програма розвитку фінансового сектора України до 2020 року, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>

23. Корнилюк Р.В. Рейтинг устойчивости банков. Методика // [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://minfin.com.ua/banks/rating/method/>

24. Косова Т. Д. Методичний підхід до оцінки кредитних ризиків на основі стрес-тестування / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Економічний часопис – XXI. – 2017. – № 1-2. – С. 59-62.

25. Крухмаль О.В. Теоретичні підходи до визначення понять стійкості банку та її фінансової складової // [Електронний ресурс]: - Режим доступу: dspace.uabs.edu.ua

26. Кучер Р. В. Фінансова стійкість банків як запорука стабільності банківської системи України / Р. В. Кучер // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Економіка. - 2017. - Вип. 22. - С. 59-62.

27. Макаренко М. І. Міжнародний досвід організації стрес-тестування в банківській сфері / М. І. Макаренко, Я. О. Костюченко // Економіка та держава. - 2014. - № 7. - С. 19–23.

28. Максимова А. В. Аналіз загальноєвропейських програм макроекономічного стрес-тестування банків / А. В. Максимова // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 4. – С. 64-68.

29. Матеріали офіційного сайту Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aub.org.ua>.

30. Матеріали офіційного сайту Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

31. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
32. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, схвалена постановою Правління Національного банку України від 02.06.2009 № 315. / НБУ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
33. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалені Постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
34. Мордань Є. Ю. Необхідність імплементації Базеля III в банківську систему України. / Є. Ю. Мордань / Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 травня 2016 р.): у 2 т. / ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Т. 2. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2016. - С. 128–130.
35. Основні показники банківської системи України. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
36. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>.
37. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства РЮРІК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://rurik.com.ua>.
38. Офіційний сайт порталу МІНФІН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/method/>
39. Підхормний О.М. Роль центрального банку у забезпеченні фінансової стабільності / О.М. Підхормний, В.А. Вишневський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – №3, Т. 3. – С. 127-130.
40. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затверджене Постановою Правління Національного банку України Серія «Економічна», випуск 93, 30.06.2016 р., №351. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>

41. Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України», затверджене Постановою Правління Національного банку України 22.12.2017 р., №141. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17>

42. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затверджене Постановою Правління НБУ 25.01.2012 р. № 23 (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>

43. Посохов І. М. Стрес-тестування як актуальний інструмент ризик-менеджменту сучасної банківської системи України / І. М. Посохов, О. О. Ходирева // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – Харків : ХННІ УБС, 2018. – Т. 1, № 24. – С. 53-61.

44. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.

45. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/print1463312186541489>.

46. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014 року № 863. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14/print1473440872558320>.

47. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.

48. Про основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки, схвалені Постановою Правління Національного банку України від 18.08.2015 року №541. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0541500-15>

49. Про основні засади грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу, схвалені рішенням Ради Національного банку України від 21 грудня 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=55564681>

50. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 06.08.2009 р. № 460. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

51. Рада з фінансової стабільності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=32146424

52. Ребрик Ю. С. Методичні аспекти стрес-тестування ліквідності банку з урахуванням стандартів Базеля III / Ю. С. Ребрик, М. А. Ребрик // Фінанси України. – 2015. – № 4. – С. 89-97.

53. Рейтинг стійкості банків. Методика // [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/method/>

54. Рилова К. О. Менеджмент проблемних банків у процесі стабілізації банківської системи України (на прикладі санаційного банку) / К. О. Рилова // Магістеріум. Економічні студії. – Випуск 56 – 2018. – С. 97-101.

55. Роль Національного банку в забезпеченні фінансової стабільності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=32146402

56. Романова М.І. Основи банківської справи: Навчальний посібник/ М.І. Романова, Ж.В. Устюгова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168с.

57. Рошкован В. Прогноз розвитку банківської системи України / В. Рошкован // Новое время. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/rashkovan/prohnoz-rozvitku-bankivskoj-sistemi-v-2018rotsi-2444720.html>.

58. Старинський М. В. Порівняльне банківське право: навч. посібник / М. В. Старинський – Суми: ВІД «Університетська книга», 2018. – 113 с.

59. Стратегія розвитку банківської системи 2016-2020: «Синергія розвитку

банків та індустріалізації економіки», розроблена Комітетом Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf

60. Фатюха В. В. Аналіз фінансових результатів банківського сектору України / В. В. Фатюха // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2019/73.pdf.

61. Хоружий Д.В. Кризогенність та стресостійкість банківських систем / Д.В. Хоружий // Вісник КНТЕУ. – К.: КНТЕУ. - 2018. – № 2. – С. 80-87.

62. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards [Text] // Bank for International Settlements. – Basel, June 2006. – 347 p.

63. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standard sand monitoring [Text] // Bank for International Settlements. – Basel, December 2010. – 53 p. 3.

64. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools. Basel Committee on Banking Supervision, January. - 2013. - 175 p.

65. Demirguc-Kunt A. & Detragiache E. The determinants of banking crises in developing and developed countries. International Monetary Fund Staff Papers, - 1998. - P. 81–109.

66. Erlend Walter Nier. Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons from the Crisis / IMF Working Paper 2009. – P. 64.

67. European Banking Authority [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.eba.europa.eu

68. Ghosh, A. Managing Risks in Commercial and Retail Banking [Text] / Amalendu Ghosh. – John Wiley & Sons, Inc., 2012. – 480 с.

69. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard. A Revised Framework [Electronic resource]. – 2015. – 272 p. – Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs118.pdf>.

70. Laeven L. & Valencia F. Resolution of banking crises: the good, the bad, and the ugly. International Monetary Fund. Issue Working Paper - 10/146, - 2010.

71. Liquidity stresstesting: a survey of theory, empirics and current industry and supervisory practices [Text] // Bank for International Settlements. – Basel, October 2013. – 71 p.

72. Rose Cunningham and Christian Friedrich. The role of central banks in promoting financial stability: An International Perspective / Bank of Canada Staff Discussion Paper 2016. – 2015. – P. 19.

73. Schuermann T. Stress testing banks [Text] / Til Schuermann // Oliver Wyman Wharton Financial Institutions Center/ – February, 2013. – 26 p.

74. The ESRB Handbook on Operationalizing Macroprudential Policy in the Banking Sector. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/other/140303_esrb_handbook_mp.en.pdf

ДОДАТКИ

**Значення економічних нормативів по банківській системі України
в 2015-2019 р.р.***

Показники	Норматив	2015	2016	2017	2018	2019	2019 р. до 2015 р.	2019 р. до 2018 р.
Регулятивний капітал (млн. грн.)	Н1	188948	129816	109653	115817	126116	-62832	10299
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	Н2	15,60	12,31	12,69	16,10	16,18	0,58	0,08
Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	Н4	57,13	78,73	60,79	55,55	68,66	11,53	13,11
Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	Н5	79,91	79,98	102,14	108,08	99,12	19,21	-8,96
Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	Н6	86,14	92,87	92,09	98,37	93,52	7,38	-4,85
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	Н7	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83	-2,18	-0,46
Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	Н8	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23	-73,81	-32,08
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)	Н9	x	31,19	36,72	17,89	10,41	x	-7,48
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	Н11	0,01	0,002	0,001	0,0001	0,0009	-0,0091	0,0008
Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	Н12	2,97	1,10	0,60	0,22	0,15	-2,82	-0,07

* Складено автором за джерелом [36]

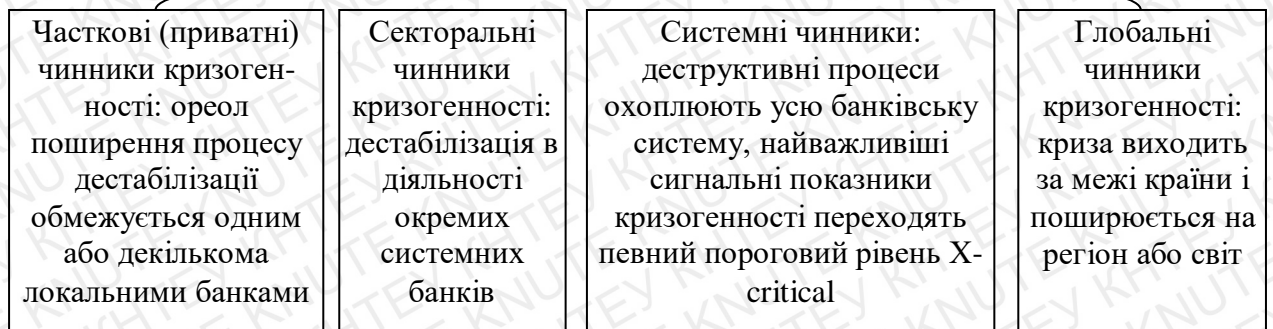
**Рейтинг найбільших прибуткових комерційних банків України
(станом на 1 січня 2019 року)**

Банк	Прибуток після оподаткування, тис. грн	Усього активів, тис. грн	Усього зобов'язань, тис. грн	Усього власного капіталу, тис. грн
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	3820643,75	55999734,51	45927656,97	10072077,54
ПАТ "СІТІБАНК"	1437499,31	19459670,36	17360499,50	2099170,86
АТ "ОТП БАНК"	962009,82	24831464,20	22271469,66	2559994,54
ПАТ "КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК"	807786,18	29895180,30	27419546,43	2475633,86
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	791102,93	17358490,67	13620497,95	3737992,72
АТ "ОЩАДБАНК"	468168,75	210099278,11	195166730,20	14932547,91
ПАТ "ПУМБ"	367010,51	44552607,75	40504312,33	4048295,42
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	300647,89	12117205,40	10854579,65	1262625,75
АБ "УКРГАЗБАНК"	293681,41	53681057,71	48691710,56	4989347,14
ПАТ "КРЕДОБАНК"	263676,33	11004497,62	9916716,67	1087780,95

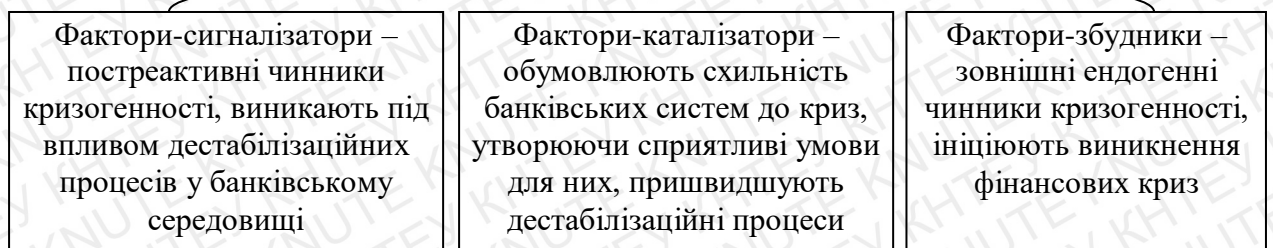
**Рейтинг найбільших збиткових банків України
(станом на 1 січня 2019 року)**

Банк	Збиток після оподаткування, тис. грн	Усього активів, тис. грн	Усього зобов'язань, тис. грн	Усього власного капіталу, тис. грн
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	-135309076,29	220017620,55	207353196,71	12664423,85
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	-10366698,98	41800096,86	28983148,68	12816948,18
ПАТ "ВТБ БАНК"	-6320415,98	20640072,15	17245341,89	3394730,25
ПАТ "Промінвестбанк"	-4227140,85	34323896,47	29174475,50	5149420,97
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	-4094772,78	38953914,17	35642190,08	3311724,09
ПАТ "СБЕРБАНК"	-2817967,50	48355810,80	44633470,82	3722339,98
АТ "БМ БАНК"	-1759159,15	1752468,33	1036713,94	715754,39
АТ "Укресімбанк"	-1011106,50	160303832,26	155044113,68	5259718,58
АТ "УкрСиббанк"	-993967,84	45367424,58	41263367,57	4104057,01
ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	-588380,40	4403518,36	3275852,65	1127665,71

Глибина поширення деструктивних процесів у банківському секторі

Функціональна природа деструктивних чинників

Сфера виникнення та прояву деструктивних чинників

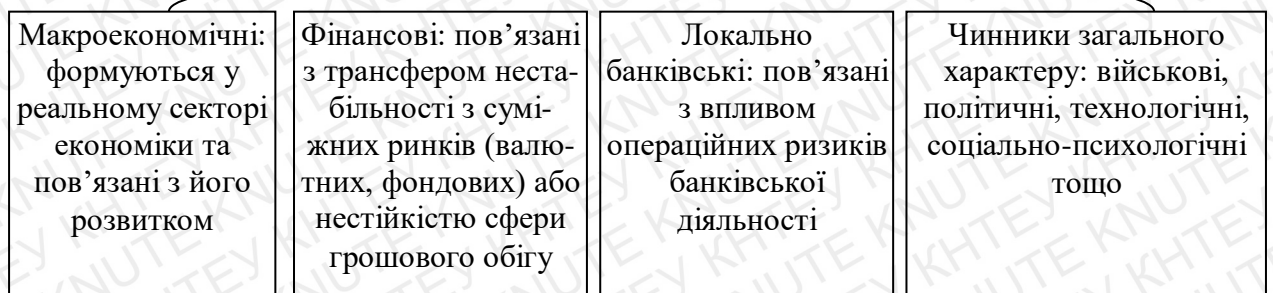

Рис. 3.1. Класифікація факторів загроз стресостійкості у банківському секторі*

* Розроблено автором